

פרשת משפטים

שנת תשפ"ג

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה וש"א

הואיל משה

מג' ולטטפת אלא טט בכתפי ופת באפריקי, לדידיה אין הכרח דדרשינן קרא באופן גורעין ומוסיפין ודורשין, ואפשר דליה ליה הך מילתא עכ"ד.

והמפ' הקשו איך מכרו השבטים את יוסף, הא כתיב בפרשת כי תצא (פרשה כ"ד-ו), כי ימצא איש גנב נפש מאחיו מבני ישראל והתעמר בו ומכרו ומת הגנב ההוא וגו'.

ובספר יד אבי שלום (ד"ה בפסוק ריש הסדר) כתב לתרץ, דאיתא במסכת סנהדרין (דף פ"ה:), כי ימצא איש גונב נפש מאחיו, אחד הגונב את האיש ואחד הגונב את האשה ואחד גר ואחד עבד משוחרר וקטן חייב, גנבו ולא מכרו, מכרו ועדיין ישנו ברשותו (ברשות הגנב עצמו שעדיין לא הכניסו גנב ברשותו) פטור (שהרי לא גנבו) עיי"ש, ולפי"ז יש להתנצל על השבטים שמכרו ליוסף דעדיין היא בארץ ישראל ארץ שלהם דסברו דארץ ישראל מוחזקת מאברהם אבינו, דומה לנדון דידן גנבו ועודו ברשותו של יוסף ולא הביאו לרשותם, אף שמכרוהו למדינים וישמעאלים למצרים, מ"מ האחים לא הוציאו מרשותו, דשכס מוחזקת מאבותינו ליוסף רק מדינים וישמעאלים הוציאו עכ"ד.

ואיתא במס' ב"ב (דף ק"ט:), דבנות צלפחד היו מסופקין בזה אי ארץ ישראל מוחזקת מאבותינו או לא, אם מה דכתיב ונתתי אותה לכם מורשה, הפי' דהוא ירושה להם מאבותיהם, או מורישין ואינם יורשין ואינה מוחזקת עיי"ש.

והקשה בספר צידה לדרך דלכאורה מה ספק יש בזה, דהרי מוכרח דהפי' של מורשה הוא דירושה היא להם דהא כתיב תורה צוה לנו משה מורשה וגו', ושם ודאי לא שייך לפרש מורישין ואינם יורשין וא"כ ע"כ דפי' מורשה היינו ירושה.

וכתב בספר בגדי אהרן (פרשת בראשית) ליישב, דאין להוכיח משם די"ל דמשו"ה כתיב מורשה, כמו שדרשו רז"ל במסכת פסחים (דף מ"ט:) אל תקרי מורשה אלא מאורסה עיי"ש, ולכן אין ראיה משם.

וכתב לפי"ז נמצא דאי ס"ל יש אם למסורת אין לנו ראיה דארץ ישראל מוחזקת כיון דיש לפרש לשון מורישין ואינם יורשין, משא"כ אי ס"ל יש אם למקרא מוכרח דארץ ישראל מוחזקת דע"כ פי' מורשה הוא ירושה, כדחזינן בפסוק תורה צוה לנו משה מורשה עיי"ש.

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם: ולמעלה כתיב מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עלתיך ואת שלמיך את צאנך ואת בקרך בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך:

והנבס"ד לדרוש סמיכת הפרשיות, דהרמב"ן פרשת יתרו (ע"פ כי חרבך), כתב הטעם שאסרה תורה אבני גזית, לפי שהניף חרב עליהם, משום דהברזל שייך לעשיו, שזו אומנתו וברכתו כדכתיב בפרשת תולדות (פרשה כ"ז-מ) על חרבך תחיה עיי"ש.

ובספר כסף נבחר (פרשת ברכה) כתב לבאר מה דכתיב וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן, ודרשו חז"ל במסכת ע"ז (דף ב:), שהקב"ה החזיר התורה לבני עשו ולא רצו לקבלם, דאמרו שאינו יכול לקבל התורה בשביל הברכה שברכו אביו ועל חרבך תחיה, אבל איתא בבראשית רבה (פרשה ס"ו-י) ועל חרבך תחיה, עול חרבך תחיה, ופירש המתנות כהונה, עול חרבך לתוך נדן ואתה תחיה, וכתבו המפרשים דאי אמרינן ועל עול, הוי כעין גורעין ומוסיפין ע"כ, ואז שייך התורה גם לעשיו, ושפיר מה שהקב"ה זרח משעיר למו ליתן להם התורה עכ"ד.

ובספר יושב אהלים פרשת בלק (ד"ה ועוד זאת) הביא מה דאיתא במסכת בבא בתרא (דף ק"א:), דהבעל יורש את אשתו שנאמר ונתתם את נחלתו לשארו, וגורעין ומוסיפין ודורשין, דגורעין למ"ד דלשאריו וי"ו דנחלתו וקרנינן נחלת שארו לו עיי"ש, וכתב דהא דאמרינן גורעין ומוסיפין ודורשין איתא אליבא מאן דס"ל יש אם למסורת, דאיתא במסכת סנהדרין (דף ד:), דר' ישמעאל ור' עקיבא פליגי אי יש אם למקרא או יש אם למסורת, מהא דתניא, לטטפת לטטפת לטוטפות הרי כאן ארבע דברי ר' ישמעאל, ר' עקיבא אומר אינו צריך, טט בכתפי שתים (כתפי שם מקום כשרוצים לומר שתים אומר טט), פת באפריקי שתים (נמי מקום וקורין לשתיים פת) עיי"ש.

והקשו התוס' (ד"ה לטטפת) הא לא כתיב לטוטפות בויו"ו בין פ"א לתיו"ו בכלהו, והו"ל רק שלש ולא ארבע, ותירצו דכיון דכתיב ולטוטפת, א"כ גורעין וי"ו דבריש התיבה ומוסיפין בסוף התיבה והו"ל כאלו כתיב לטטפות עיי"ש.

הרי מבואר מדבריהם דלמ"ד יש אם למסורת וילפינן ארבע פרשיות בתפילין מג' ולטטפת בהכרח דס"ל גורעין ומוסיפין ודורשין, משא"כ למ"ד יש אם למקרא ולא יליף ד' פרשיות

ובספר בגדי אהרן (פרשת וישב) ד"ה ויקנאו בו הביא דברי ה"ר יעקב ארזו ז"ל, דיוסף אינו ראוי למלוכה אלא א"כ בא מפסול שתי אחיות עיי"ש.

אך הרדב"ז בשו"ת (סי' תרצ"ו) כתב, דליעקב היה מותר ב' אחיות שהיה מהמרובה משכינה הקדושה וצורתו חקוקה בכסא הכבוד ונקרא אל, כדאיתא במסכת מגילה (דף י"ח.), א"ר אחא א"ר אלעזר, מנין שקראו הקב"ה ליעקב אל, שנאמר ויצב שם מזבח ויקרא לו אל אלקי ישראל, דאי ס"ד למזבח קרא ליה יעקב אל, ויקרא לו יעקב מיבעי ליה, אלא ויקרא לו ליעקב אל, ומי קראו אל, אלקי ישראל ע"כ הגמ', וכיון דאיסור עריות הוא משום דבפמליא של מעלה הוי זיווגי המדות בבחינת עריות כביכול, ואסור להשתמש בשרביטו של מלך, וכיון שיעקב היה בבחינת אל הותר לו להשתמש בשרביטו של מלך, ושפיר נשא שתי אחיות עכ"ד.

ובספר נפש יונתן (פרשת בשלח) כתב, דלמ"ד עולם מן הצדדין נבראו והתרחבו לאמצע, אז שפיר י"ל דארץ ישראל נברא באחרונה, לפי שארץ ישראל הוא באמצע העולם, ובריאת העולם התחיל מצדדין ונתרחב לאמצע, משא"כ למ"ד עולם מאמצעיתו נברא והתרחב לצדדין, א"כ ארץ ישראל שהוא באמצע העולם נברא תחילה, ואח"כ נברא שאר חלקי העולם עכ"ד, ולפי"ז י"ל, דלמ"ד עולם מצדדין נברא וארץ ישראל נברא באחרונה, שפיר י"ל שהבהמות שנבראו מעפר ארץ ישראל הוכשרו לקרבן, לפי שלא נהנו מעץ הדעת, שהרי הם נבראו אחר שאכל מעץ הדעת.

ואיתא במסכת ברכות (דף ט.) עה"פ פרשת ויצא (פרשה ל"א), ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה, מאי ואחר, אמר רב, לאחר שדנה לאה דין בעצמה ואמרה י"ב שבטים עתידין לצאת מיעקב, ששה יצאו ממני, וארבעה מן השפחות הרי עשרה, אם זה זכר לא תהא אחותי רחל כאחת השפחות, מיד נהפכה לבת שנאמר ותקרא את שמה דינה עיי"ש, ובתרגום יונתן בן עוזיאל פרשת ויצא (פרשה ל"א) כתב, ושמיע מן קדם ה' צלותא דלאה ואיתחלפו עוברייה במעיהון והוה יתיב יוסף במעאה דרחל ודינה במעאה דלאה עכ"ל, וכ"ה במהרש"א במסכת ברכות (סו) בשם הפענח רזא עיי"ש.

מבואר מזה דעיקר יצירתו של יוסף לא היה אצל רחל כי אם אצל לאה, ואי אזלינן בתר מחשבה היינו בתר יצירה, אז מסתבר לומר דיוסף נחשב כבנה של לאה, משא"כ אי אזלינן בתר מעשה דהיינו הלידה, אז נחשב יוסף לבנה של רחל.

ובספר בנין דוד פ' וישב (אות מ"ח) הביא מש"כ בזוה"ק, דדוקא אחיו מן האם מחוייב לכבד הגדולים ממנו, אבל לא אחיו מן האב, כיון דילפינן דמחוייב לכבד אחיו הגדול מקרא ואת אמין לרבות אחיך הגדול, אמרינן היכא דקאי קאי, לרבות אחיו מן האם ולא מן האב, וא"כ יוסף שהיה אחיהם רק מיעקב אביהם ולא מאם אחד, דיוסף היה בנה של רחל, א"כ בדין היה יכול יוסף להשתרר על אחיו.

ובספר בגדי אהרן (פרשת וישב) ד"ה ויקנאו בו הביא דברי ה"ר יעקב ארזו ז"ל, דיוסף אינו ראוי למלוכה אלא א"כ בא מפסול שתי אחיות עיי"ש.

אך הרדב"ז בשו"ת (סי' תרצ"ו) כתב, דליעקב היה מותר ב' אחיות שהיה מהמרובה משכינה הקדושה וצורתו חקוקה בכסא הכבוד ונקרא אל, כדאיתא במסכת מגילה (דף י"ח.), א"ר אחא א"ר אלעזר, מנין שקראו הקב"ה ליעקב אל, שנאמר ויצב שם מזבח ויקרא לו אל אלקי ישראל, דאי ס"ד למזבח קרא ליה יעקב אל, ויקרא לו יעקב מיבעי ליה, אלא ויקרא לו ליעקב אל, ומי קראו אל, אלקי ישראל ע"כ הגמ', וכיון דאיסור עריות הוא משום דבפמליא של מעלה הוי זיווגי המדות בבחינת עריות כביכול, ואסור להשתמש בשרביטו של מלך, וכיון שיעקב היה בבחינת אל הותר לו להשתמש בשרביטו של מלך, ושפיר נשא שתי אחיות עכ"ד.

ובספר שמנה לחמו דרוש לסוכות (פרק ב') הביא דברי המדרש, דהא דיעקב נקרא אל ילפינן מדכתיב הקבצו ושמעו בני יעקב ושמעו אל ישראל אביכם, אל תקרי אל (בסגול) אלא אל (בצירי) ישראל אביכם עיי"ש, וזה א"ש אי ס"ל יש אם למסורת או י"ל אל תקרי, משא"כ אי ס"ל יש אם למקרא ל"ש לומר אל תקרי, דכיון דאזלינן בתר הקרי והקרי הוא בסגול.

ואיתא במסכת סנהדרין (דף ע"ו.) ר' אליעזר בנו של ריה"ג אומר, אסור לבצוע (משבאו לדין אסור לדיינים לבצוע), וכל הבוצע הרי זה חוטא, וכל המברך (המשבח) את הבוצע הרי זה מנאץ, ועל זה נאמר ובצוע ברך נאץ ה', אלא יקוב הדין את ההר שנאמר כי המשפט לאלוקים הוא וכו', ר' מאיר אומר, לא נאמר בוצע אלא כנגד יהודה (שהיה לו לומר נחזינו לאבינו אחי שהיו דבריו נשמעין לאחיו), שנאמר ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרוג את אחינו, וכל המברך את יהודה הרי זה מנאץ ועל זה נאמר ובצוע ברך נאץ ה' עיי"ש.

ובפשוטו י"ל, דאיתא במסכת שבת (דף י"ג.) דבשביל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים עיי"ש, הרי דגלות מצרים הוא בשביל מכירת יוסף, וכיון דהיה בידי יהודה למנוע כל זאת, לפיכך החמיר עליו הכתוב לומר בוצע ברך נאץ ה', משום שאמר מה בצע כי נהרוג את אחינו.

ומעתה יבואר הסמיכות, לא תבנה אתהן גזית כי חרבך הנפת עליה ותחלליה, והטעם דהברזל שייך לעשיו מכח הברכה על חרבך תחיה, ולא אמרינן עול חרבך ותחיה, דלא ס"ל גורעין ומוסיפין ודורשין, וס"ל יש אם למקרא, ולפי"ז לא אמרינן דיעקב נקרא אל, ומעתה יוסף בא מביאה פסולה, ושפיר ראוי להיות מלך, וקרא דבוצע ברך קאי על יהודה, ולעולם שפיר מצוה לבצוע, ולכן ואלה המשפטים אשר תעשה לפניהם, לרמז הדיין מצווה שיעשה פשרה טרם יעשה משפט כמש"כ בבעל הטורים ודו"ק.

העולם התחילה הבריאה מאמצעיתו והיינו ממקום המקדש, כדאיתא במסכת יומא (דף נ"ד:), דלכך נקרא אבן שתיה שממנו הושתת העולם, ומציון נכלל יפיו של עולם, כמו כן היה גם יצירת האדם שלקח הקב"ה עפר מן המזבח וברא את האדם עי"ש, ומכלל דבריו נמצינו למדים דלמ"ד במסכת יומא (שם) דעולם מן הצדדין נבראו, א"כ גם בריאת האדם היתה כענין זה שצבר הקב"ה עפר מד' רוחות השמים וברא את האדם, ונמצא לפי"ז דהנך ב' דרשות שברש"י אם האדם נברא ממקום המזבח או מעפר של ד' רוחות השמים, תליא בזה אי העולם מן הצדדין נבראו או מאמצעיתו, דאי ס"ל מן הצדדין נבראו אז אמרינן דצבר הקב"ה מד' רוחות השמים, ואי ס"ל דמאמצעיתו נברא אז אמרינן דהאדם נברא ממקום המזבח.

ואיתא בבראשית רבה (פרשה ט-ה) בתורתו של ר' מאיר מצאו כתוב, והנה טוב מאד, הנה טוב מות וכו', אמר ר' שמעון בן אלעזר, הנה טוב מאוד זה שינה עי"ש.

ואיתא במסכת עירובין (דף ס"ה:), אמר רב יהודה, לא איברי לילה אלא לשינתא, א"ר שמעון בן לקיש, לא איברי לילה אלא לגירסא עי"ש, ובספר מים יחזקאל פ' נח (דף ב:) ופ' חיי שרה (דף ת:) כתב, דפלוגתתם תליא בפלוגתא במסכת יומא (דף נ"ד:). האיך נבראת העולם, ר' אליעזר אומר, עולם מאמצעיתו נברא (מירושלים מקום המקדש), ר' יהושע אומר, עולם מן הצדדין נברא עי"ש, דאיתא בפרקי דר"א (פרק י"ב) דבשעה שנבראת העולם, בא הארץ בטענה ואמרה אין בי כח לפרנס כל העולם, אמר הקב"ה אתה פרנס חצי ביום ואני אפרנס חצי בלילה וברא שינה וכו' עי"ש.

והנה כל זה הוא רק אי ס"ל עולם מצדדין נבראו, ואז ידעה הארץ מדתה, ולכך אמרה אין בי כח לפרנס, ואמר הקב"ה אני אפרנס החצי בשינה בלילה, ושפיר י"ל דלא איברי לילה אלא לשינתא, אבל אי ס"ל דעולם מאמצעיתו נברא, והארץ היה מתרחבת והולכת עד ליל שבת כמאחז"ל, וכל בהמות וחיות כבר נבראו, ועדיין הארץ מתרחבת והולכת ולא ידעה מדתה, ואיך אפשר שטענה אין בי כח לפרנס, וכי מנא ידעה עד היכן תתרחב, דלמא תתרחב הרבה עד מקום שידה מגעת לפרנס כל הנבראים מכבר, ואין ראייה דאיברא לילה לשינתא, ולפי"ז י"ל דלא איברי לילה אלא לגירסא עי"ש.

ומעתה מבואר הסמיכות, מזבח אדמה תעשה לי, דהיינו ממקום כפרתו נברא, ולפי"ז לולא חטא אדה"ר היה חי לעולם, ולא אמרינן דמתחילת יצירתו נועד האדם למות, ולפי"ז מה דכתיב והנה טוב מאוד קאי על שינה, ולא איברי לילה אלא לשינתא, וס"ל עולם מן הצדדין נבראו, וארץ ישראל נבראה באחרונה, ומינה דאזלינן בתר הסוף, ולפי"ז אזלינן בתר לידה, ויוסף היה בן רחל, ובדין היה יכול להשתרר על אחיו, וקרא דבוצע ברוך קאי על יהודה, ולעולם שפיר מצוה לבצוע, ולכן ואלה המשפטים אשר תעשה לפנייהם, לרמוז הדיין מצווה שיעשה פשרה טרם יעשה משפט כמש"כ בבעל הטורים ודו"ק.

אמנם לפימש"כ בתרגום יונתן בן עוזיאל (פרשת ויצא פרשה ל-כ"א), דיוסף בתחלה היה נוצר במעי לאה, ואחר שלא התפללה נתחלף וניתן העיבור במעי רחל כמבואר במס' ברכות (דף ס.), א"כ הוי אחיו מן האם ביצירה וחייב בכיבוד אחיו הגדולים עי"ש.

ובזה יבואר סמיכות הפרשיות, וזבח עליו את צאנך ואת בקריך, דרך בהמות הוכשרו לקרבן ולא חיות, ומינה דעולם מן הצדדין נבראו, וארץ ישראל נבראה באחרונה, ומינה דאזלינן בתר הסוף, ולפי"ז אזלינן בתר לידה, ויוסף היה בן רחל, ובדין היה יכול להשתרר על אחיו, וקרא דבוצע ברוך קאי על יהודה, ולעולם שפיר מצוה לבצוע, ולכן ואלה המשפטים אשר תעשה לפנייהם, לרמוז הדיין מצווה שיעשה פשרה טרם יעשה משפט כמש"כ בבעל הטורים ודו"ק.

ג) עוי"ל, דבפרשת בראשית (פרשה ב-ז) עה"פ וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה וגו', כתב רש"י ז"ל, צבר עפרו מכל האדמה מארבע רוחות העולם שבכל מקום שימות שם תהא קולטתו לקבורה (והוא ממדרש תנחומא פרשת פקודי סי' ג'), דבר אחר נטל עפרו ממקום שנאמר בו מזבח אדמה תעשה לי, הלואי תהיה לו כפרה ויוכל לעמוד עכ"ל, וכן איתא בבראשית רבה (פרשה י"ד-ה) עה"פ וייצר ה' אלקים וגו', רבי ברכיה ורבי חלבו בשם רבי שמואל בר נחמן אמרו, ממקום כפרתו נברא, היך מה דאת אמר מזבח אדמה תעשה לי, אמר הקב"ה, הרי אני בורא אותו ממקום כפרתו, והלואי יעמוד עי"ש.

ובספר אבני שוהם פרשת תבא (אות א') כתב, דזה אם האדם מת רק בגין החטא דאדה"ר, [דמכמה דוכתי מוכח שתיכף מתחלת יצירת האדם נגזר עליו שלא יהיה לעולם, כדאיתא במדרש תנחומא (פרשת וישב אות ד'), נורא עלילה על בני אדם, אמר ר' יהושע בן קרחה, אף הנוראות שאתה מביא עלינו, בעלילה את מביאן, בא וראה כשברא הקב"ה את העולם, מיום הראשון ברא מלאך המות, מנין, אמר ר' ברכיה, משום שנאמר וחשך על פני תהום, זה מלאך המות המחשיך פניהם של בריאות, ואדם נברא בששי ועלילה נתלה בו שהוא הביא את המיתה לעולם, שנאמר כי ביום אכלך ממנו מות תמות עי"ש, וכ"כ במדרש תנחומא (פרשת שמות אות י"ז), המות מתוקן היה שיבוא לעולם, שנאמר וחושך על פני תהום זה מלאך המות שמחשיך פני הבריות וכו' עי"ש] תליא בב' הפירושים הנ"ל, דאי נימא דמתחילת יצירתו נועד האדם למות באשר הוא יציר גשמי, משו"ה צבר עפרו מד' רוחות שבכל מקום שימות תהא קולטתו, והיינו כיון שכבר בתחלת הבריאה נגזר שסוף האדם למות, משא"כ אי נימא דלולי החטא היה האדם חי לעולם ע"כ א"א לפרש כנ"ל, וצ"ל כפי' הב' דלקח עפרו ממקום המזבח עכ"ד.

ובס' אדרת אליהו (פ' וילך דף ק"ד) כתב לבאר מה דכתיב בישעיה (פרק מ"ה-י"ב), אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי וגו', דרצ"ל דבריאת האדם היתה כענין בריאת העולם, דכמו בבריאת

ולפי"ז שפיר מוכן המדרש, אם שמרתם את הדינין או תזכו בתורה, ואם לאו חזר דין מלאה"ש דין בן מיצר שהם קרובים, א"כ נוטל אני תורתי מכם ונותנה למלאה"ש, אמנם כשתשמרו הדינין אז הוי גם לכו דינא דבר מיצרא ואיני נוטלה מכם עכ"ד הקול יעקב, הרי דהטעם דצריכים לקיים הדינין, כדי שלא יהיה למלאה"ש טענת דינא דבר מיצרא.

אך לפימש"כ בספר פני יצחק (ח"ו דף ב') לסתור טענת המלאכים דהתורה שייכת להם משום דינא דבר מיצרא, דאיתא במסכת קידושין (דף מ:), וכבר היה ר' טרפון וזקנים מסובין בעלית בית נתזה (שם האי"ש) בלוד, נשאלה שאילה זו בפניהם, תלמוד גדול או מעשה גדול, נענה ר' טרפון ואמר מעשה גדול וכו' עיי"ש, וכיון דנקטינן מעשה גדול מתלמוד, והמלאכים אי אפשר להם לקיים התורה אלא ע"י תלמוד ולא על ידי מעשה, וכבר פסק הרמ"א בחו"מ (סי' קע"ה סכ"א), דכל היכא דאיכא פסידא למוכר ליכא טענת בר מיצרא, וכיון שאי אפשר להמלאכים לקיים התורה במעשה איכא פסידא למוכר עכ"ד, וכ"כ בספר מעשה ורקח פרשת בראשית (דף א:) עיי"ש.

ומעתה מבואר הסמיכות, מזבח אדמה תעשה לי, דהיינו ממקום כפרתו נברא, ולפי"ז ס"ל עולם מאמצעיתו נברא, ואזלינן בתר התחלה, ותלמוד גדול ממעשה, א"כ נתעורר טענת המלאכים דהתורה שייכת להם, וע"כ דלכן ליכא טענה להמלאכים כיון דבני ישראל מקיימין הדינין ובוזה נעשה שותפין להקב"ה וכו"ל, ולכן אלה המשפטים אשר תשים לפניהם ודו"ק.

ה) עוי"ל, דאיתא במד"ר שמות (פ' כ"ח-א), באותה שעה בקשו מלאכי השרת לפגוע במשה, עשה בו הקב"ה קלסטירין של פניו של משה דומה לאברהם, אמר להם הקב"ה אי אתם מתביישין הימנו, לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו וכו' עיי"ש, ובדעת זקנים (פרשת וירא) כתב בשם המדרש דהמלאכים אכלו בשר בחלב אצל אברהם, וזהו שאמר להם הקב"ה, והלא אתם אכלתם בשר בחלב אצל אברהם וכתוב בתורה לא תבשל גדי בחלב אמו עיי"ש,

וכתב בספר משען המים (פרשת מטות), ובספר דברי יואל לסוכות (דף קמ"ה), דהבשר בחלב שהמלאכים אכלו היתה על ידי טיגון ולא על ידי בישול, ומביא דברי המד"ר בראשית (פרשה מ"ח-ט"ו), א"ר חנינא, המעולה אחד מששים בחלב, והבינוני אחד מארבעים, והקיבר אחד מעשרים, ומבאר כוונת המדרש, עפימש"כ היפה תואר דבאמת לא הביא אברהם את החלב כדי לאכול, רק להראות לפניהם חלב השמן שממנו הוציא החמאה, וזהו כוונת המדרש, שהביא אברהם חמאה המעולה שהוא אחד מששים בחלב עיי"ש.

ולפי"ז נמצא דאכלו הבשר ע"י טיגון בחמאה ולא ע"י בישול בחלב, ומה שכתוב ויקח חמאה וחלב, לא היה כדי לאכול שניהם דרך החמאה היה לאכילה והחלב הביא רק להראות.

ד) עוי"ל עפ"י הנ"ל, דהנך ב' דרשות שברש"י אם האדם נברא ממקום המזבח או מעפר של ד' רוחות השמים, תליא בזה אי העולם מן הצדדין נבראו או מאמצעיתו, דאי ס"ל מן הצדדין נבראו אז אמרינן דצבר הקב"ה מד' רוחות השמים, ואי ס"ל דמאמצעיתו נברא אז אמרינן דהאדם נברא ממקום המזבח.

והנה אי ס"ל עולם מן הצדדין נברא, וארץ ישראל נברא לאחרונה, ע"כ דאזלינן בתר הסוף, משא"כ אי ס"ל עולם מאמצעיתו נברא, וארץ ישראל נברא לראשונה, ע"כ דאזלינן בתר התחלה.

ובעיון יעקב על מסכת ברכות (דף כ"ז:) כתב לבאר סברת הפלוגתא אי תפלת ערבית רשות או חובה, דתליא במה שחקרו קמאי אם בכל דבר העיקר הוא התחלת הפעולה, שהרי הכל נמשך אחר הראשית וע"ד מאמר הכתוב טוב אחרית דבר מראשיתו, או דעיקר הדבר בכל פעולה הוא גמר הפעולה ותכלית הדבר, אבל ההתחלה אין לה שום ערך וחשיבות כלל.

והנה סדר התפילות בכל יום הוא שחרית מנחה וערבית, וי"ל דמאן דס"ל תפלת ערבית רשות טעמיה משום דתחלת הדבר עיקר ולא סוף הדבר, ולכן מעריב דהוא בסוף הו"ל רק רשות, משא"כ מאן דס"ל תפלת ערבית חובה ס"ל דסוף הדבר עיקר עכ"ד.

וכתב שם לתלות בזה אי מעשה גדול מתלמוד או תלמוד גדול ממעשה, דמ"ד דס"ל דתחילת דבר עיקר, ס"ל דתלמוד גדול דזהו תחלת הדבר דזה מביא לידי מעשה, משא"כ מ"ד דס"ל דסוף דבר עיקר ס"ל דמעשה גדול דזהו סוף הדבר עכ"ד.

ואיתא במדרש, אמר הקב"ה לישראל נתתי לכם את הדינין ונתתי לכם את התורה, אם תשמרו את הדינין מוטב ואם לאו הריני נוטל את תורתי מכם עכ"ל, ובספר קול יעקב (פרשת שופטים) כתב, דלכאורה קשה דאיך אם לא ישמרו הדינין יטול מהם התורה, וכתב לתרץ, דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח:), דכשעלה משה למרום, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, מה לילוד אשה בינינו, אמר להן לקבל תורה בא, אמרו לפניו וכו' מה אנוש כי תזכרנו וגו' תנה הודך על השמים וכו' עיי"ש.

וכתבו המפרשים, דטענתם היתה שהתורה תנתן להם מכח דינא דבר מצרא, דכיון דהשראת השכינה הוא בגבהי מרומים, ע"כ יש להם דין מצרנים וזוכים בהתורה עפ"י שורת הדין, [עיי' בספר בני יששכר במאמרים לחג השבועות (מ"ב אות י"ט) עיי"ש].

אך יש לתרץ כמש"כ בשארית יעקב דהטעם דזכו ישראל לתורה יותר ממלאכי השרת, דע"י הדינין שקדם להם במרה הוי להו דין שותף כדאיתא במסכת שבת (דף י:), דכל הדין דין אמת לאמיתו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית, וא"כ הוי לישראל דינא דבר מיצרא ולכן זכו בה ישראל דוקא עכ"ד,

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם: ואיתא במדרש
תנחומא (אות ה'), זה שאמר הכתוב, מגיד דבריו ליעקב
חקיו ומשפטיו לישראל, לא עשה כן לכל גוי
ומשפטים בל ידעום (תהלים קמ"ז ט"ט-כ) עיי"ש.

והנבס"ד, דאיתא במסכת סנהדרין (דף נ"ט), ואמר ר' יוחנן,
עכו"ם שעוסק בתורה חייב מיתה, שנאמר תורה צוה לנו משה
מורשה, לנו מורשה ולא להם, וליחשבה גבי שבע מצות, מ"ד
מורשה מיגזל קא גזיל לה (והא קא חשיב גזל), מאן דאמר מאורסה
[אמוראי איכא דדרשי בהו גבי עם הארץ בפרק אלו עוברין
בפסחים (דף מ"ט)] דינו כנערה המאורסה (והא בכלל גילוי עריות הוא)
דבסקילה עיי"ש.

ואיתא במסכת חגיגה (דף י"ג), אמר ר' אמי, אין מוסרין דברי
תורה לעכו"ם, שנאמר לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל
ידעום, והקשו התוס' (ר"ה א"ן), תיפ"ל דעכו"ם העוסק בתורה
חייב מיתה, והמלמדו עובר אלפני עור לא תתן מכשול עכ"ק,
וכתב בספר טורי אבן ליישב, ד"ל דר' אמי ס"ל כמ"ד מורשה
דמשום לתא דגזל נגע בה, וא"כ היכא דישראל מוסר לו
ומלמדו ברצונו תו ליכא משום גזל, דלא יהא אלא ממונא דאי
יהיב ליה מדעתו תו ליכא משום גזל, ואע"ג דהיא מורשה של
כל ישראל ואטו דבר של שותפות שנתן אחד מהם לאחר
להשתמש, מי לית ביה משום גזל אי משתמש בלתי רשות
השני, י"ל דהנ"מ היכא דמחסרו בשימוש דאיכא פסידא
לשני, אבל בדבר שאין מחסרו, כגון לימוד תורה, סגי בנתינת
רשות מאחד מן השותפין ותו לית ביה משום גזל עיי"ש.

וכ"כ בעיון יעק במסכת סנהדרין (ס), דלמ"ד מיגזל גזיל אם
ישראל רוצה למחול חלקו הרשות בידו, אבל למ"ד דדרש
מאורסה, לא מהני נתינת רשות עיי"ש, ועיין בספר דברי יואל
פרשת יתרו (דף צ"ז) מש"כ בזה.

ובהגהות יעב"ץ במסכת סנהדרין (ס) העיר, דאיזה גזילה יש
בכך שלומד עם נכרי תורה, הלא אינו לוקח ומחסר מאומה
מישראל, וגזל אינו אלא כעין ויגזול את החנית מיד המצרי
דחסריה מידי עיי"ש.

ועיין בספר שלמת יוסף (ס"ב אות ה) שדן אם יכול למחות שלא
יצלמו אותו, והביא מה דאיתא במסכת ב"מ (דף ק"ז), אמר ר'
יוחנן בשלשה מקומות שנה לנו ר' יהודה אסור לאדם שיהנה
ממון חבירו וכו' עיי"ש, ולפי"ז י"ל דיש אסור גזל כל שנהנה
משלו אף שלא חסרו מאומה עיי"ש.

ובדברי יונונתן (נדפס בחומש עם פירושי מהגר"ו-פרשת במדבר) כתב לבאר
מש"כ הרמב"ם בהל' מלכים (פ"ה ט), גוי שעסק בתורה חייב
מיתה וכו', ואם עסק בתורה וכו' מכין אותו ועונשין אותו
ומודיעין אותו שהוא חייב מיתה על זה אבל אינו נהרג עיי"ש,
והקשה הכסף משנה והלח"מ, דא"כ מאי פריך וליחשבה גבי
שבע מצות, ואי נימא דאינו חייב מיתה בי"ד אינו דומה לשבע
מצות שיש בהם מיתה בי"ד עכ"ק.

והנה אי טיגון אסור בבשר בחלב כתב בפליתי (סי' פ"ז סק"ב)
ובספר משען המים (ס), דתליא בפלוגתא אי יש אם למסורת
או למקרא, דבמסכת סנהדרין (דף ט) איתא, לא תבשל גדי בחלב
אמו יכול בחלב היינו מנ"ל דהתורה אסרה בשר בחלב דילמא
אסור לבשל בחלב, ואמרינן שם דלמ"ד יש אם למקרא לק"מ
דהרי המקרא הוא בחלב, וקושיית הגמ' הוא רק למאן דס"ל יש
אם למסורת, ומסיק הגמ' אלא אמר רב אחא בריה דרב איקא
לא תבשל גדי דרך בישול אסרה תורה, פי' מדאפקיה קרא
בלשון בישול עכ"ל דהתורה אסרה בחלב דאיכא בישול ולא
בחלב דלאו בישול הוא אלא טיגון.

והנה למ"ד יש אם למקרא ופשטיה דקרא מוכח דהתורה
אסרה בחלב, אפשר לומר דלא תבשל דאסרה תורה גם טיגון
הוא בכלל, משא"כ למ"ד יש אם למסורת, דהא דידעינן איסור
בשר בחלב הוא משום דאפקיה קרא בלשון בישול, לאפוקי
חלב שאינו בישול אלא טיגון מוכח דדוקא בישול אסרה תורה
ולא טיגון, ולפי"ז למ"ד יש אם למקרא וגם טיגון אסור עברו
המלאכים על איסור בשר בחלב, משא"כ למ"ד יש אם
למסורת שפיר אכלו בהיתר, ולפי"ז כשנדחו המלאכים מלקבל
התורה מטעם שאכלו בשר בחלב עכ"ל דגם טיגון אסור ויש
אם למקרא עיי"ש.

ובספר דברי יואל בפרשתן (דף קמ"ג) כתב, דלכאורה דיני עבד
עברי לא יכלו לקיימה בפועל בשעה שעמדו על הר סיני, כי
עבד עברי יכול להיות רק על ידי חטא, וכדאיתא במסכת
קידושין (דף כ"ב), אוון ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל
עבדים ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע
עיי"ש, ובשעה שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן ולא היה
בהם יצה"ר כלל, וע"כ לומר שנאמרו להם אז כדי שיקיימו
אותם בבחינת ונשלמה פרים שפתינו שיעסקו בדיני המצוה
ויחשב להם כאלו קיימה בפועל עיי"ש.

ובספר מתת י"ה (פרשת בהעלותך) כתב ליישב קושיית המפ' דאין
אפשר לאדם אחד לקיים כל התרי"ג מצות, די"ל דכמו שאמרו
חז"ל במסכת מנחות (דף ק"ג) כל העוסק בתורה עולה כאלו
הקריב עולה עיי"ש, א"כ כמו כן יש לומר דע"י עסק לימוד
התורה יוכל לקיים כל התרי"ג מצוות, אך כתב דזה תלוי אי
מעשה גדול מתלמוד או תלמוד גדול ממעשה, דאי ס"ל
תלמוד גדול ממעשה שפיר יכול לקיים כל התרי"ג מצוות ע"י
לימוד, משא"כ אי ס"ל מעשה גדול מתלמוד אז צריך לקיים
המצוות בפועל ממש עיי"ש.

ומעתה יבואר, לא תבנה אתהן גזית כי חרבך הנפת עליה
ותחלליה, והטעם דהברזל שייך לעשיו מכח הברכה על
חרבך תחיה, ולא אמרינן עול חרבך ותחיה, דלא ס"ל
גורעין ומוסיפין ודורשין, וס"ל יש אם למקרא, ומעתה
י"ל דלכן לא קיבלו המלאכים התורה משום שאכלו בשר
בחלב, ומעתה י"ל דתלמוד גדול ממעשה, ולכן הסמיך כי
תקנה עבד עברי וגו', דאף דאינו נוהג במדבר, מ"מ יכולין
לקיימו על ידי לימוד ודרו"ק.

וכתב ליישב, דאיתא במסכת ע"ז (דף ע"א), אמר אממר משיכה בעכו"ם קונה (אע"ג דלא יהיב עכו"ם לישראל דמי כי משיך מינה קנייה וכן ישראל מעכו"ם), תדע דהני פרסאי משדרי פרדשני (דורון) להדדי ולא הדרי בהו (השולחין אלמא במשיכה קונה), רב אשי אמר משיכה בעכו"ם אינו קונה (אלא במתן מעות קנו), והאי דלא הדרי בהו, דרמות רוחא (גסות) הוא דנקיטא להו, ולהלן (ע"ב) איתא, אמר ליה רבינא לרב אשי, תא שמע, דאמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן, בן נח נהרג על פחות משה פרוטה (ב"ב) שגול את ישראל פחות משו"פ אע"ג דגבי ישראל לאו ממנא הוא דמחלי עליה גבי עכו"ם ממנא הוא וב"ב נצטווה על הגול ואזהרה שלהן זו היא מיתתן), ולא ניתן להישבון (ולא מחייב לאהרורה להאי ישראל דהא מחיל עליה), ואי אמרת משיכה בעכו"ם אינו קונה אמאי נהרג (הא לא קניא להך גזילה וכל היכא דאיתא של ישראל הוא), ומשני האי דנהרג משום דצעריה לישראל, ומאי לא ניתן להישבון (הא לא שייך ביה הישבון דכיון דעכו"ם לא קנייה דישאל הוא), ומשני, אינה בתורת הישבון (כלומר ה"נ קאמר אינה בתורת שום גזילה דעכו"ם דכל היכא דאיתא דמרה היא), אי הכי אימא סיפא, בא חבירו ונטלה ממנו נהרג עליה, בשלמא רישא משום דצעריה לישראל, אלא סיפא מאי עביד, אלא ש"מ משיכה בעכו"ם קונה ש"מ (הלכך קניה קמא והדר קניה האי ונהרג על שגול ולא ניתן להישבון) עיי"ש.

והקשו התוס' (ד"ה ואי), דהא ישראל נמי לא קנה הגזילה להיות שלו ואפי"ה קנייה להתחייב באונסין החיוב דשייך ביה, וה"נ יש לנו לומר בבן נח שקנאו להתחייב בה מיתה דהיינו החיוב דשייך ביה, וי"ל, דודאי אי גזל שו"פ דהוי ממנא לגבי ישראל וחסירו אית לן למימר כדפי, אבל פחות משו"פ שלא חיסר ישראל דלאו ממנא הוא, וגם ממון העכו"ם לא נתרכה שהרי לא קנאה, משום הכי פריך אמאי נהרג, ומשני דצעריה לישראל עכ"ד.

ומעתה יש לעיין מפני מה אמרינן דעכו"ם שלומד תורה הו"ל גזל, הא במה שלומד תורה לאו מידי חסריה, כדאיתא בשמות רבה (פרשה ל"א), דהתורה נמשל לנר, מה נר מאיר לכל ואינו חסר כלל גם דברי תורה כן עיי"ש, וגם לא שייך לומר דצעריה לישראל, וא"כ אמאי שייך גזל בלימוד התורה, ועכצ"ל דבאמת אינו גזל גמור ממש.

ומעתה נמצא דלמ"ד דלימוד תורה לעכו"ם אסור משום גזל, ליכא בה חיוב מיתת בי"ד, ורק לטעם דהוה כנערה המאורסה חייב מיתת בי"ד, ומעתה הרמב"ם ס"ל כהמ"ד דהטעם הוא משום גזל, ולכן כתב דאינו חייב מיתת בי"ד עיי"ש.

והבאנו מש"כ בספר בגדי אהרן (פרשת בראשית), דדרשת רז"ל במסכת פסחים (דף מ"ט) אל תקרי מורשה אלא מאורסה עיי"ש, אתיא להמ"ד דס"ל יש אם למקרא, משא"כ למ"ד יש אם למסורת לא אמרינן אל תקרי מורשה אלא מאורסה, דהא מורשה כתיב עיי"ש.

ואיתא במדרש, אמר הקב"ה לישראל נתתי לכם את הדינין ונתתי לכם את התורה, אם תשמרו את הדינין מוטב ואם לאו הריני נוטל את תורתכם עכ"ל, ובספר קול יעקב (פרשת שופטים) כתב, דלכאורה קשה דאיך אם לא ישמרו הדינין יטול מהם

התורה, וכתב לתרץ, דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח:), דכשעלה משה למרום, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, מה לילוד אשה בינינו, אמר להן לקבל תורה בא, אמרו לפניו וכו' מה אנוש כי תזכרנו וגו' תנה הודך על השמים וכו' עיי"ש, וכתבו המפרשים, דטענתם היתה שהתורה תנתן להם מכח דינא דבר מצרא, דכיון דהשראת השכינה הוא בגבהי מרומים, ע"כ יש להם דין מצרנים וזוכים בהתורה עפ"י שורת הדין, [עיינן בספר בני יששכר במאמרים לחג השבועות (מ"ב אות י"ט) עיי"ש].

אך יש לתרץ כמש"כ בשארית יעקב דהטעם דזכו ישראל לתורה יותר ממלאכי השרת, דע"י הדינין שקדם להם במרה הוי להו דין שותף כדאיתא במסכת שבת (דף י'), דכל הדין דין אמת לאמיתו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית, וא"כ הוי לישראל דינא דבר מצרא ולכן זכו בה ישראל דוקא עכ"ד.

ולפי"ז שפיר מובן המדרש, אם שמרתם את הדינין אז תזכו בתורה, ואם לאו חזר דין מלאה"ש דין בן מיצר שהם קרובים, א"כ נוטל אני תורתכם ונותנה למלאה"ש, אמנם כשתשמרו הדינין אז הוי גם לכו דינא דבר מצרא ואיני נוטלה מכם עכ"ד הקול יעקב, הרי דהטעם דצריכים לקיים הדינין, כדי שלא יהיה למלאה"ש טענת דינא דבר מצרא.

אך לפימש"כ בספר שארית יעקב (פ' במדבר) להשיב על טענת המלאכים תנה הודך על השמים ומשום טענת בר מצרא, לפי"מ דקיי"ל בחו"מ (פ"י קע"ה סכ"ח) היה הלוקח רוצה לבנות בה בתים, ובן המיצר רוצה לזרעה, הלוקח זוכה משום ישוב הארץ ואין בה דינא דבר מצרא עיי"ש, וכיון דתנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית כמבואר במסכת שבת (דף פ"ח:) ובמסכת ע"ז (דף ג'), אמר ר"ש בן לקיש מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום השישי (ה' יתירה למה לי) מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשי בראשית ואמר דאם יקבלו ישראל את התורה מוטב ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובהו, דאם לא יקבלו ישראל התורה יחזרו לתוהו ובהו, שפיר קבלו ישראל התורה דישוב הארץ עדיפא מטענת בר מצרא עכ"ד.

אך במד"ר בראשית (פ"ט-ט) איתא, ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, אמר ר' יודן, זו שעה יתירה שמוסיפין מחול על הקודש ובה נגמרה מלאכת העולם, ע"כ כתיב הששי ויליף לה מה"א יתירה עיי"ש ברש"י, דמכאן ילפינן לתוספת שבת שהוא מה"ת, ולא ס"ל דתנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית, וכ"כ בספר בנין דוד פ' וישלח (אות ה'), דר' יודן לא ס"ל דתנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית עיי"ש.

ובספר אור תורה פרשת בראשית (אות ט"ו) הקשה, דלפי מה שכתב הר"ן במסכת ביצה (דף ט"ו. מדפי הרי"ף), דאם ספק דאורייתא לקולא סגי לעשות תוספת בין השמשות, דשמא בין השמשות יום, והוי תוספת עיי"ש, א"כ לפימש"כ הפרי מגדים דאף לפי שיטת הרשב"א במסכת קידושין (דף ע"ג:) דספק דאורייתא לחומרא, מ"מ ספק עשה לקולא, יקשה מה נפקא מינה בזה הפסוק דמרבית תוספת, דהא לא הוי רק עשה, וספיקא לקולא

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם: ואיתא במדרש רבה (פרשה ל-א), **דבר אחר ואלה המשפטים, מהו מבלי משים לנצח יאבדו** (איוב ד-ב), **אמר איוב להקב"ה מי יתן ידעתי ואמצאהו אערכה לפניו משפט** (איוב כ"ג, ג-ד), **משל לבריון שהיה שכור בעט בפלקי** (בבית האסורים) **והוציא איסריו, וגם איקונין של מושל העיר, קלל לשוטר, אמר הודיעני באיזה המקום מושל העיר שרוי ואני מלמדו את הדין, נכנס, הראו לו מושל העיר יושב בביתה סגר למטרונה וטרד אפרכוס, סימא לדוכוס נתן קטריקי** (עונש) **לקרטוס קרב קיסין למניסטר, כיון שראה מושל העיר עושה כך נתיירא, אמר בבקשה מכם שכור הייתי ולא ידעתי כח מושל העיר.**

כך היה איוב עומד וצווח מי יתן ידעתי ואמצאהו אערכה לפניו משפט, וגם האיקונין שאמר (איוב ג-ג) **יאבד יום אולד בו, בעט בפילקי והוציא איסריו** (שם ג-ט) **יחשכו כוכבי נשפו, קלל לשלטון** (שם ג-ו) **הלילה הוא יקחהו אופל, ראה המלך יושב בביתה סגר למטרונה והנה מרים מצורעת כשלו, טרד למשה לכן לא תביאו את הקהל הזה, סימא לדוכוס זה יצחק שנאמר ותכהין עיניו מראות, נתן קטריקי לאברהם שנאמר ידוע תדע כי גר יהיה זרעך, קרב קיסין על יעקב והוא צולע על ירכו, כשראה איוב אמר בבקשה ממך שכור הייתי שנאמר** (איוב ל"ט) **ואף אמנם שגיתי אתי תלין משוגתי, וכל כך למה שלא היה יודעין כחו של דין, הוי מבלי משים לנצח יאבדו ע"כ המדרש, ודקדקו המפ' וכי לא די לו בשנים או בשלשה עדים מה הוצרך לו כל הני.**

והנבס"ד, דהנה מצינו ארבעה חטאים שחטא איוב ועי"ז גרם לעצמו יסורים, א) על עצתו שנתן לפרעה שישלוט על גופיהו ב) פולחנא קשיא, ב) שהקריב עולות בלא ידיעת הבעלים, ג) דיעקב נתגלגל באיוב ובאו היסורים עליו כדי לתקן החטא דשתי אחיות, ד) שאיוב היה גלגול תרח, ולא יבין היה תירוץ על זה ולכן בעט ביסורים, אך כשראה משפטי המלך או סגר או טרד, הודה ואמר שכור הייתי.

דאיתא במסכת סוטה (דף י"א), א"ר חייא בר אבא א"ר סימאי, שלשה היו באותה עצה [דהבה נתחכמה לון] בלעם איוב ויתרו, בלעם שיעץ נהרג, איוב ששתק נידון ביסורין, יתרו שברח זכו מבני בניו שישבו בלשכת הגזית וכו' עיי"ש, ובזוה"ק פרשת בא (דף ל"ג) איתא וז"ל, במה דאיהו (איוב) דן הכי איתדן, בגין דאיוב מקריבי עייטא (מהיועצים הקרובים) דפרעה הוה, וכד קם פרעה עלייהו דישאל בעא לקטלא לון, אמר ליה לא אלא טול ממונהו ושלטי על גופיהו בפולחנא קשיא ולא תקטול לון, אמר ליה קוב"ה, חיך בהווא דינא ממש תהא דאין, מה כתיב (איוב ב-ה) **אולם שלח נא ידך וגע אל עצמו ואל בשרו אם לא אל פניך יברכך, ובמה דאיהו דן, ביה איתדן עיי"ש, ולפי"ז לכאורה תקשי על איוב למה התרעם על יסוריו כיון שידע שחטא במה ששתק.**

וסגי בבין השמשות, ואף אי לא נכתב קרא, ג"כ היה בין השמשות אסור, מטעם ספק שבת שהוא בלאו ולחומרא, ובע"כ צ"ל דדרשא זו תוספת לא יצדק רק לפי דעת הרמב"ם דגם ספק לאו לקולא, והיה מותר בין השמשות, ורק מטעם תוספת אסור בין השמשות, על כן שפיר צריך קרא לתוספת, אבל לפי דעת הרשב"א על כרחך הששי אתיא לדרשא דתנאי התנה עכ"ד.

ונודע מה שהקשה הר"ן בקידושין ספ"ק (דף ט"ו: מרפי הר"ף) על הרמב"ם דס"ל דספד"א מה"ת לקולא, א"כ אמאי חייבה התורה אשם תלוי על הספק (עין ברין ספ"ק דקידושין). ובשור"ת מהר"ט (חיו"ד סי' א) כתב לתרץ, דהרמב"ם כתב בהל' שגגות (פ"ה ה"ב), אינו חייב באשם תלוי עד שיהיה שם איסור קבוע, כיצד, אכל חלב וספק אם היה כזית או פחות מכזית, או שהיתה לפניו חתיכת חלב וחתיכת שומן ואכל אחת מהן ואין ידוע איזה מהן אכל וכו' הרי זה מביא אשם תלוי וכן כל כיו"ב, אבל אם היתה לפניו חתיכה אחת ספק שהיא חלב ספק שהיא שומן ואכלה פטור שהרי אין כאן איסור קבוע וכו' עיי"ש.

ומבואר דהרמב"ם ס"ל כהמ"ד במסכת כריתות (דף י"ז): דחתיכה אחת משני חתיכות שנינו, ולכן אע"ג דבכל הספיקות ס"ל להרמב"ם דאזלינן לקולא מ"מ היכא דאיבע איסורא מודה הרמב"ם דלחומרא אזלינן, ומבואר בכריתות (שם) דזה אי חתיכה אחת (ספק חלב ספק שומן) שנינו, או חתיכה אחת משני חתיכות שנינו, קמיפלגי אי יש אם למסורת או יש אם למקרא, דמ"ד יש אם למסורת ומצות כתיב, ולפי"ז אף בחתיכה אחת מביא אשם תלוי, משא"כ מאן דס"ל יש אם למקרא ומצוות קרינן לכן ס"ל דמשני חתיכות שנינו עיי"ש.

ולפי"ז כתב שם המהר"ט דזה אי ספיקא דאורייתא מה"ת לקולא או לחומרא תליא אי יש אם למסורת או למקרא, דמאן דס"ל יש אם למקרא וחייב אשם תלוי אינו רק בשני חתיכות דייקא דהו"ל איקבע איסורא, הא לאו הכי לא הוי מתמרין בספיקא משום דס"ל דספיקא מה"ת לקולא, משא"כ למאן דס"ל יש אם למסורת, וחייב אשם תלוי הוא אף בחתיכה אחת, ע"כ מוכח דס"ל דספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא עכ"ד.

ומעתה מבואר דברי המדרש, ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, והטעם דצריכין לקיים הדינים, כדי שעי"ז ליכא טענת בר מיצרא להמלאכים, דכיון דע"י הדינים נעשה שותף למעשה בראשית, ובשותף ליכא דינא דבר מיצרא, ולכאורה הא בלא"ה לא שייך התורה להמלאכים, דתנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית וישוב הארץ עדיפא מטענת בר מיצרא, וע"כ דהקרא דיום הששי אתיא לתוספת שבת, ומינה דס"ל ספיקא דאורייתא לקולא, ויש אם למקרא, ודרשינן אל תקרי מורשה אלא מאורסה, וכיון דהוה כנערה המאורסה לא מהני מחילת ישראל ואי אפשר שהגוי ילמוד תורה, ולכן הסמיך הכתוב מגיד דבריו ליעקב וגו' לא עשה כן לכל גוי וגו' דאי אפשר להם ללמוד תורה ודו"ק.

אדם לעשות כן), ולפי"ז קשה מה היה תרעומת אהרן ומרים על משה, ועכצ"ל דתרעומתן היתה דמוכרח לגרש אותה, ותנשא לאיש אחר ותקיים מצות פו"ר, למאן דס"ל דגם האשה מצווה אמצות פו"ר, ומוכח מזה דס"ל למרים ואהרן דהאשה מיפקדה אמצות פו"ר עכ"ד, ולפי"ז ממה דנענשה מרים על שדיברה באחיה, דהצדק הוא עם משרע"ה, ומשום דנשים פטורות ממצות פו"ר.

ואיתא במסכת יבמות (דף ס"ה:), האיך מצווה על פו"ר אבל לא האשה, ר' יוחנן בן ברוקה אומר, על שניהם הוא אומר ויברך אותם אלקים ויאמר להם פרו ורבו, ואמרינן בגמרא מנא הני מילי (דנשים אינן מצווין), אמר ר' אילעא משום ר' אלעזר בר' שמעון אמר קרא ומלאו את הארץ וכבשוה, איש דרכו לכבש ואין אשה דרכה לכבש, אדרבה וכבשוה תרתי משמע, אמר רב נחמן בר' יצחק וכבשה כתיב עיי"ש.

וכתב הנוב"י בספרו דורש לציון (סוף הרוש י"א) דזה תליא אי ס"ל יש אם למקרא או למסורת, דלמ"ד יש אם למסורת אז נשים פטורות משום וכבשה כתיב, משא"כ למ"ד יש אם למקרא אז נשים חייבות בפו"ר, דהא קרינן וכבשוה והקרי תרתי משמע עיי"ש, וכ"כ בספר חידושי הגרשוני (סוף וישב).

*

אך י"ל, דאיוב ס"ל דאינו ראוי לעונש עבור זה, דאיתא במסכת שבת (דף י"ג:), אמר ר' חמא בן גוריא אמר רב, לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שהרי בשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו, נתקנאו בו אחיו, ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים עיי"ש.

וכתבו התוס' (ד"ה ה"ג), ואע"ג דבלא"ה נגזר דכתיב ועבדו וענו אותם, שמא לא היה נגזר עליהם עינוי כ"כ אלא ע"ז זה עכ"ד, הרי דקושי השעבוד הוא בשביל חטא דמכירת יוסף, ולפי"ז י"ל דזאת היתה התרעומת של איוב דאמאי באין עליו יסורין, כיון דבלא"ה הוצרכו לקושי השעבוד בשביל חטא דמכירת יוסף.

אך זהו רק אי איכא חטא דמכירת יוסף, אז שפיר יש לו תרעומות על היסורין כיון דנתחייבו בלאו עצתו משום חטא דמכירת יוסף, משא"כ אי ליכא חטא דמכירת יוסף, א"כ ע"כ הקושי השעבוד היתה משום עצתו א"כ שפיר באו היסורין על איוב.

והמפ' הקשו איך מכרו השבטים את יוסף, הא כתיב בפרשת כי תצא (פרשה כ"ד:), כי ימצא איש גנב נפש מאחיו מבני ישראל והתעמר בו ומכרו ומת הגנב ההוא וגו', ובספר יד אבי שלום (ד"ה בפסוק ויש הסדר) כתב לתרץ, דאיתא במסכת סנהדרין (דף פ"ה:), כי ימצא איש גונב נפש מאחיו, אחד הגונב את האיש ואחד הגונב את האשה ואחד גר ואחד עבד משוחרר וקטן חייב, גנבו ולא מכרו, מכרו ועדיין ישנו ברשותו (ברשות הגנב עצמו שעדיין לא

וכתבו המפרשים דטענתו היתה דהלא על מה ששתק עי"ז נצמח טובה לבני ישראל, דנודע קושיית המפ' דהיאך יצאו ישראל ממצרים כיון דהגזירה היתה על ארבע מאות שנה והם לא היו במצרים רק רד"ו שנים.

אך איתא במד"ר פרשת בא (פרשה ט"ו-א), אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון העולמים, ארבע מאות שנה אמרת לנו להשתעבד ועדיין לא שלמו, אמר להם כבר שלמו שנאמר (שה"ש ב-יא) הגה הסתיו עבר, ופי' ביפה תואר (שם) דקושי השעבוד הדומה לסתיו השלים הגלות עיי"ש, א"כ לכך היה לאיוב טענה על היסורין דהרי מעצתו להכביד העבודה נצמח להם טובה שיצאו עי"ז קודם הזמן עכ"ד.

אך איתא בפרקי דר' אליעזר (פרק מ"ח) דהלילות השלימו הזמן, דמה שהמצריים עבדו עם בני ישראל אף בלילות זה השלים להד' מאות שנה עיי"ש, ומעתה לא הוצרכו לקושי השעבוד כדי להשלים הזמן, ולא נצמח מעצת איוב שום טובה לבני ישראל, ולכן שפיר נידון ביסורים.

ובמסכת נדרים (דף ל"ב:) איתא, מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים מאתים ועשר שנים, מפני שעשה אנגרייא בת"ח שנאמר וירק את חניכיו ילידי ביתו וביטלן מתלמוד תורה עיי"ש, ולפי"ז כתב בספר נחלת בנימין דרשות (דף ק"ח:), דל"ש לומר דלילות השלימו, דגם הלילות היו בכלל הגזירה דהא עשה אנגרייא בת"ח גם בלילות כדכתיב ויחלק עליהם לילה עיי"ש.

ובמסכת נדרים (שם) נחלקו בהא דכתיב וירק את חניכיו ילידי ביתו שמונה עשר ושלוש מאות, דאיכא למ"ד שהיו ממש שי"ח עבדים, ויש אומרים שאליעזר לבדו היה והוא מנין גימטריא של שמו עיי"ש, וכתב בעיון יעקב דמה שאמרו שנענש על שעשה אנגריא בת"ח, זהו רק למ"ד שלקח עמו שי"ח אנשים אז שייך לומר שנענש על מה שעשה אנגריא בת"ח, משא"כ אם נאמר דלא היה רק אליעזר לבדו א"כ ליכא למימר שעשה אנגריא בת"ח, שהרי לא לקח אתו אלא את אליעזר לבדו שהיה עבדו וזקן ביתו שהיה משרתו בכל אשר הוא הולך, ובזה פשיטא שלא שייך לומר שיהא נענש על שעשה אנגריא בת"ח עיי"ש.

וברש"י עה"ת פרשת לך (פרשה י"ד-י"ד) כתב, חניכיו חנכו כתיב בלא י', ומזה ילפינן שהיה אליעזר לבדו ולא היו ממש שי"ח אנשים עיי"ש, אך דרשה זו הוא דוקא אי ס"ל יש אם למסורת, אך אי ס"ל יש אם למקרא ואזלינן בתר הקרי, והקרי הוא חניכיו לשון רבים, א"כ ס"ל שהיו ממש שי"ח עבדים.

ובספר חידושי הגרשוני (פרשת לך) כתב, דלכאורה קשה על מה שדיברה מרים על משה בגין דפירש מאשתו, דהא במסכת יבמות (דף פ"ב:) פריך הגמרא על בית הלל דס"ל דלקיים מצות פו"ר בעינן זכר ונקיבה, לילף ממש דלא היה לו רק שני זכרים, ומשני משה מדעתיה הוא דעביד (משום שכניה ואסור לשאר כל

את המצרי, במה הרגו, רבנן אמרו הזכיר עליו את השם והרגו שנאמר הלהרגנו אתה אומר עיי"ש.

ואיתא במסכת בבא מציעא (דף ל"א:), מות יומת המכה אין לי אלא במיתה הכתובה בו, מנין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו שאתה רשאי להמיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו, תלמוד לומר מות יומת מכל מקום עיי"ש, ולפי"ז עיקר החטא היה במה שהרגו בשם המפורש ולא היה ראוי להורגו בכך, וזה אי חטא משה במה שהרג את המצרי במיתה שאינה כתובה בו, תליא אם דברה תורה כלשון בני אדם או לא, דאי ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם שפיר היה משה יכול להרוג המצרי במיתה זו, משא"כ אי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם אז לא יכול להרוג את המצרי רק במיתה הכתובה בו עיי"ש.

ואיתא במסכת סנהדרין (דף פ"ה:), כתיב בפרשת קדושים (פרשה כ-ט), כי איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו מות יומת אביו ואמו קלל דמיו בו, תנו רבנן, אביו ואמו קלל לאחר מיתה (קרא יתירא הוא דהא כתיב רישיה דקרא אשר יקלל את אביו ואת אמו) וכו', ופריך הגמרא, הניחא לר' יונתן דמיתר ליה קרא אביו ואמו, אלא לר' יאשיה מאי איכא למימר, דתניא מה תלמוד לומר איש איש, לרבות בת טומטום ואנדרוגינוס, אשר יקלל את אביו ואת אמו אין לי אלא אביו ואמו (שניהם יחד), אביו שלא אמו אמו שלא אביו מניין, תלמוד לומר אביו ואמו קילל אביו קלל אמו קלל (בראש המקרא סמך קללה לאביו ובסוף סמך לאמו) דברי ר' יאשיה, ר' יונתן אומר משמע שניהם כאחד ומשמע אחד ואחד בפני עצמו עד שיפרט לך הכתוב יחדיו (וכמו שפרט בחורש בשור ובחמור מדפרט לך ש"מ דאי לא הוי יחדו הוה משמע שור לבדו וחמור לבדו והא אביו ואמו דרישא דרשינן נמי או אביו או אמו וסיפא לאתויי לאחר מיתה), מנא ליה, נפקא ליה מומקלל אביו ואמו מות יומת (דואלה המשפטים), ואידך (דמפיק לאחר מיתה מאביו ואמו קילל), ההוא מיבעיא ליה לרבות בת טומטום ואנדרוגינוס, ותיפ"ל מאיש איש, דברה תורה כלשון בני אדם עיי"ש.

וכתב בספר מלא הרועים ערך דברה תורה (אות ט-ו), דאי ס"ל כר' יונתן דלחלק לא צריך קרא, ילפינן מאביו ואמו קלל על לאחר מיתה, ומומקלל אביו ואמו לטומטום ואנדרוגינוס, ולא דרשינן איש איש דס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, משא"כ לר' יאשיה דאיצטריך אביו ואמו קלל לחלק, ודרשינן להא דחייב לאחר מיתה מומקלל אביו ואמו, וילפינן טומטום ואנדרוגינוס מאיש איש, ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם עיי"ש.

היוצא לנו מזה, דמשה לא נכנס לארץ, והוא משום שהרג את המצרי בשם המפורש, והרגו במיתה שאינה כתובה בו, ומינה דס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, וס"ל לחלק לא צריך קרא.

*

הכניסו גנב ברשותו) פטור (שהרי לא גנבו) עיי"ש, ולפי"ז יש להתנצל על השבטים שמכרו ליוסף דעדיין היא בארץ ישראל ארץ שלהם דסברו דארץ ישראל מוחזקת מאברהם אבינו, דומה לנדון דידן גנבו ועודו ברשותו של יוסף ולא הביאו לרשותם, אף שמכרוהו למדינים וישמעאלים למצרים, מ"מ האחים לא הוציאו מרשותו, דשכס מוחזקת מאבותינו ליוסף רק מדינים וישמעאלים הוציאו עכ"ד.

ובמדרש רבה (פרשה מ"א-ב) עה"פ קום התהלך בארץ איתא, תני, הלך בשדה בין לארכה בין לרחבה קנה עד מקום שהלך כדברי ר' אליעזר, שהיה ר"א אומר הילוך קנה, וחכ"א לא קנה עד שיהלך לארכה ולרחבה, א"ר יעקב בן זבדי טעמיה דר"א קום התהלך בארץ וגו' עיי"ש, ועיין במסכת ב"ב (דף ק:).

וביפה תואר האריך בביאורו, וכתב דלא מצינו בו באברהם שהלך רק לארכה ולא לרחבה, ובזה נחלקו אי מהני החזקה, וכתב דזה תליא בפלוגתא ר' יאשיה ור' יונתן במסכת סנהדרין (דף פ"ה:), אי צריך קרא לחלק או לא, דלר' יאשיה צריך קרא לחלק ובלא"ה משמע שניהם כאחד, א"כ הכא דהקב"ה אמר לו קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה בעינן שניהם דייקא ולא מהני כשהלך לארכה לחוד, משא"כ לר' יונתן דמשמע כל אחד בפני עצמו שפיר מהני בהלך לארכה או לרחבה לחוד וקנה אברהם את הארץ, וז"ש המדרש דטעמיה דר"א דסגי בהילוך בין לארכה ובין לרחבה ממה שנאמר קום התהלך בארץ, דהרי אאע"ה לא הלך רק לארכה ומוכח דלא צריך לתרווייהו עיי"ש.

ועפי"ז כתבו בספר לקט יוסף, ובספר יושב אהלים (פרשת וירא), דזה אי א"י מוחזקת לנו מאבותינו או לאו תליא בפלוגתא ר' יאשיה ור' יונתן, דאי צריך קרא לחלק ולא הוי חזקה עד שילך לארכה ולרחבה, א"כ כיון שאאע"ה לא הלך רק לארכה לא קנה את הארץ, משא"כ אם לא צריך קרא לחלק וגם בהלך לארכה לחוד הוי חזקה שפיר קנה אאע"ה את הארץ ומוחזקת לנו מאבותינו עכ"ד.

ומבואר מזה דאי ס"ל לחלק לא צריך קרא אז שפיר קנה אאע"ה ארץ ישראל אף דלא הלך אלא לארכה ואמרינן דא"י מוחזקת לנו מאבותינו, משא"כ אי ס"ל לחלק צריך קרא, א"כ לא קנה אאע"ה את הארץ, כיון דבעינן ארכה ורחבה והוא הלך רק לארכה ולא לרחבה.

ואיתא במדרש מובא בספר דברי שמואל (פרשת שמות) ובספר דמשק אליעזר (פרשת ואתחנן), בשעה שאמר משה אעברה נא ואראה את הארץ הטובה, אמר לו הקב"ה למשה, אתמול הרגת למצרי ועכשיו את מבקש ליכנס לארץ ישראל עיי"ש, אמנם בספר תולדות יצחק (פ' וישב) כתב דעל הריגת המצרי לא היה שום חטא, דהא קיי"ל במסכת סנהדרין (דף ג"ח:) דבן נח שהכה את ישראל חייב מיתה עיי"ש, רק החטא הוא במה שהרגו בשם המפורש, כדאיתא במדרש רבה (שמות פרשה א-כ"ט) ויך

דנשים פטורות ממ"ע שהז"ג ילפינן במסכת קידושין (דף ל"ה).
מדהוקשה כל התורה כולה לתפילין ותפילין הוקש לת"ת
עיי"ש, והני מילי בכל מצות התורה, אבל בקדשים דקיי"ל
דדבר הלמד בהיקש אינו חוזר ומלמד בהיקש, כמבואר במס'
זבחים (דף מ"ט). ובמס' תמורה (דף כ"א), תו לא ילפינן מתפילין
שהוקש לת"ת לפוטרים במעשהז"ג, וי"ל דבקדשים חייבות
במ"ע שהז"ג.

ובזה תי' בספר מעין החכמה (שם) קושית התוס' בקידושין (דף
ל"ג). ד"ה הקבלות, דלמ"ל קרא למעט נשים מסמיכה ותנופה
וכו', תיפ"ל דהוי מעשהז"ג, דאינן נוהגת אלא ביום דכתיב
ביום צותו להקריב קרבניהם עכ"ק, ולהנ"ל מיושב, דבמצ"ע
בקדשים אי לאו דגלי לן דפטורות, הוה אמרינן דנשים חייבות
אף דהוי מצ"ע שהז"ג, דבקדשים לא שייך הך כללא עיי"ש.

ולפי"ז תירץ בנחלת יעקב יהושע, דלכן איצטריך קרא דאותו
ולא אותה דנשים פטורות למול, דאי מטעם דהו"ל מעשהז"ג
לא הוי פטרינן להו, כיון דמצות מילה נחשב כהקרת קרבן
כדאייתא במד"ר (ויקרא פכ"ז ס"י י) ובזוה"ק (פרשת לך) דמילה הוי
כקרבן, ולכן מלין לשמונה, כדכתיב בקרבן ומיום השמיני
והלאה ירצה וגו' עיי"ש, ועיינן בילקוט פרשת לך (אות פ"א) דכל
מי שהוא מגיש את בנו למילה כאלו כהן גדול מקריב מנחתו
ונסכו על גבי המזבח עיי"ש, א"כ הוי מצות מילה כמצות עשה
דקדשים דנשים חייבות בהן אף דהוי מ"ע שהזמן גרמא, ולכן
אי לאו דגלי לן קרא דאותו ולא אותה, לא היינו פוטרינן הנשים
הימנו ולכן איצטריך קרא עכ"ד.

ומעתה מיושב נמי סוגית הגמרא בנדרים הנ"ל דמיבע"ל
דלמא כהנים הוי שלוחי דידן, דאף דקיי"ל דכל מילתא דאיהי
לאו עביד שלוחא לא מצי משווי, מ"מ כיון דבמה שהוא קצת
בתורת השליחות סגי לענין שיהא בכוחו לשווייה שליח,
כדאמרינן גבי עבד דאף שאינו בתורת גיטין מצי עביד שליח,
הואיל ואיתניהו בשליחות שהעבד נעשה שליח לרבו לקבל
גיטו של חברו, ולכן כיון דכל ישראל יש להם חלק במצות
מילה שענינו כהקרת קרבן, נמצא דישראל איתנהו קצת
בתורת קרבנות ושפיר מצי משווי לכהנים שליח, ושוב י"ל
דכהנים שלוחי דידן נינהו.

ורב הונא בריה דרב יהושע דס"ל דכהנים הוי שלוחי דרחמנא,
מטעמא דליכא מידי דאנן לא מצי למיעבד ושלוחי דידן מצי
עבדי, משום דס"ל דישראל ליתנהו כלל בתורת קרבנות, ס"ל
דאין הכרח מהא דאיצטריך קרא דאותו ולא אותה דמילה
חשיבא כקרבן, די"ל דלכן איצטריך קרא דאותו, כמו שתירצו
התוס' (שם) דלמ"ד ביבמות (דף ע"ב:) דמילה שלא בזמנה נוהג בין
ביום ובין בלילה, ל"ה מילה מצ"ע שהז"ג, כיון דלאחר שמנה
ימים זמנה ביום ובלילה עיי"ש, או כשאר התירוצים שכתבו
הראשונים לתרץ קושית התוס', עכ"ד בתוס' ביאור, מבואר
מזה דמאן דס"ל דכהנים הוי שלוחי דידן ס"ל דמילה הוי
כקרבן, משא"כ מאן דס"ל דהוי שלוחי דרחמנא אין הכרח
לומר דמילה הוי כקרבן.

ובס' מאמר מרדכי (פרשת וירא) כתב וז"ל, והנה ידוע איוב שהקריב
עולות על הרהור הלב, באומרו אולי חטאו בני, והקריב בלא
דעת בניו הגדולים, דודאי הם לא גילו על עוונם בפני אביהם,
דאם גילו קשה למה אמר אולי, מכיון דגילו ודאי חטאו מה
לשון אולי, וצ"ל שלא שאל את פיהם והקריב עולות לכפרה,
וקרבן כזה היתה צריכה דעת בעלים, וא"כ לחטא יחשב לאיוב
דצריך דעת בעלים, ולכן קיטרוג השטן עליו שהקריב עולות
בלא ידיעת הבעלים עד שבאו יסורים עליו עיי"ש.

ואיתא בנדרים (ל"ה), איבעיא להו, הני כהני (שמקריבין קרבנות) שלוחי
דידן (דבעלי הקרבן) הוו, או שלוחי דשמיא, למאי נפקא מינה,
למודר הנאה, אי אמרת שלוחי דידן הוו הא מהני ליה (שליח לכפר
כפרתו ואיהו הדירו שלא יהנה ממנו) ואסור, ואי אמרת שלוחי דשמיא שרי ( )
אע"ג דשרי להו בהאי קרבן למיכל בקדשים אין זה אלא גרמת הנאה בעלמא ושרי) וכו' עיי"ש,
ובקידושין (כ"ג): בתוס' ד"ה דאמר רב הונא כתבו, דהנפקא מינה
אי כהנים הוי שלוחי דידן או שלוחי דרחמנא, היכא דהכהן
הקריב שלא לדעת הבעלים, דאי ס"ל דכהנים שלוחי דרחמנא
נינהו הוי קרבן כשר, ואי ס"ל דהוי שלוחי דידן אינו כשר כיון
שהקריב שלא מדעת הבעלים עיי"ש.

ולכאורה י"ל דאיוב היה לו הוכחה דכהנים המה שלוחי
דרחמנא, דאייתא במסכת קידושין (דף כ"ג), אמר רב הונא בריה
דרב יהושע, הני כהני (לענין הקרת קרבנות) שלוחי דרחמנא נינהו,
דאי סלקא דעתך שלוחי דידן נינהו מי איכא מידי דאנן לא מצי
עבדינן ואינהו מצי עבדי עיי"ש.

אך י"ל, דהתוס' (ד"ה דאמר) הקשו, דבמסכת נדרים (דף ל"ה):
מיבעיא ליה להגמ' אי כהני שלוחי דידן נינהו או שלוחי
דרחמנא, ולא איפשטא האיבעיא, ולמה לא פשטוה מהא
דר"ה בריה דרב יהושע עכ"ק.

ובהואיל משה (פרשת ושלח) הבאנו לתרץ מהברך משה זצ"ל,
דהנה במסכת קידושין (שם) פריך הגמ' על ר"ה בריה דר"י,
מהא דאמרינן דעבד יכול לעשות שליח לקבל גיטו מיד רבו,
אע"ג דאיהו לא מצי מקבל ליה, ומשני דעכ"פ איתא בתורת
שליחות לקבל גט חברו מיד רבו של חברו, וכיון דאיתא
בשום שליחות עושה נמי שליחות לעצמו, משא"כ ישראל
דליתיה בקרבנות כלל אינן יכולין לעשות שליח להקריב
קרבן, ושפיר מוכח דהם שלוחי דרחמנא עיי"ש.

ובמסכת קידושין (דף כ"ט) ילפינן דנשים פטורות מלמול את
בניהם, משום דכתיב כאשר צוה אותו אלקים ודרשינן אותו
ולא אותה, והקשו שם התוס' (ד"ה אותה) דלמ"ל קרא מיוחד
דנשים פטורות למול בניהם, תיפ"ל דהוי מ"ע שהזמן גרמא,
דמצות מילה תלוי בזמן שהרי צריך למול בשמונה דוקא, וכל
מעשהז"ג נשים פטורות עכ"ק התוס' עיי"ש.

ובספר נחלת יעקב יהושע (פרשת וירא) כתב לתרץ, לפי"מ שכתב
במעין החכמה עה"מ (דף קמ"ד): ובארצות החיים (סי' י"ג אות ג')
לחדש דבקדשים נשים חייבות במ"ע שהזמן גרמא, דהטעם

ובספר קול יעקב (פרשת שמני) כתב לפרש המדרש וידום אהרן מה הול"ל וביום השמיני ימול בשר ערלתו, דהנה חטאו של נדב ואביהוא היתה על שהציצו בשכינה, כמש"כ רש"י ל"ע"ה"פ (שמות כ"ד-ו"א) ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו את האלוקים וגו' עיי"ש.

אך יש להוכיח ממצות מילה דמותר להסתכל בשכינה, שהרי אמרו חז"ל במדרש תנחומא פרשת אמור (ס"ו י"ז), דלכן אמרה תורה מילה לשמונה, כדי שיעבור עליו שבת ויראה את פני השכינה, וז"ש המדרש במעלת אהרן דשתק כשנענשו נדב ואביהוא על שהציצו בשכינה, דהיה יכול להתרעם ולומר דמהא דכתיב וביום השמיני ימול בשר ערלתו, מטעם כדי שיראה את פני השכינה, מוכח דמותר להסתכל בשכינה, וא"כ למה נענשו, ועכ"ז שתק עכ"ד.

ואיתא במדרש רבה בראשית (פרשה ס"ה-ח), רבי חנינא בר פפא פתח, רבות עשית אתה ה' אלקי נפלאותיך וגו', א"ר חנינא כל פעולות ומחשבות שפעלת אלינו בשבילנו, למה כהו עיניו של יצחק כדי שיבוא יעקב ויטול את הברכות עיי"ש, ולהלן (פרשה ס"ה-י) איתא, ותכהין עיניו מראות, מכח אותה ראייה, שבשעה שעקד אברהם אבינו את יצחק בנו על גבי המזבח תלה עיניו במרום והביט בשכינה וכו' עיי"ש, וכתב היפה תואר, דהזין עיניו ממה שהסתכל בשכינה ונתחייב מיתה דכתיב כי לא יראני האדם וחי ונתלו לו עד עת זקנתו שאז כהו עיניו שיחשב כמיתה דסומא חשוב כמת עיי"ש.

*

ובספר עמודיה שבעה (עמוד שני אות י"א) ובספר שמנה לחמו (דרוש לסוכות פ"ב) כתבו, דיעקב נתגלגל באיוב ובאו היסורים עליו כדי לתקן החטא דשתי אחיות עיי"ש.

והמהרש"א במסכת יומא (דף כ"ח:) כתב, דמה שיעקב נשא שתי אחיות, משום דרחל נתקדשה ראשונה בעבודת שבע שנים, ושוב נתקדשה גם לאה בביאה על ידי ערמת לבן, לכן שוב לא הוציא אחת מהן משום דבר שהתורה עתידה לאסור, דאם היה חושש לכך היתה גם השניה נאסרת עליו מחמת אחות גרושתו עכ"ד, הרי דשפיר נשא יעקב את רחל ולא, כיון דקידושי רחל חלו תחילה בשכר עבודה דהיינו קידושי כסף, ולא היה לקח בערמת לבן.

וכתבו המפ' דזה דחלו קידושי רחל בראשונה בעבודת שבע שנים, הוא רק אי ס"ל אינה לשכירות אלא בסוף, ואפשר לקדש בשכר עבודה, אבל למ"ד ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, א"כ שכר עבודה הו"ל מלוה, והמקדש במלוה אינה מקודשת, ואי משום מכוש אחרון, הרי לית בה שוה פרוטה, ולפי"ז ליתא לתירוצו של המהרש"א, דהא לאה נישאת לו תחילה, ושוב לא היה רשאי לקחת את רחל.

ובספר שתי ידות (פרשת וישב) הביא בשם האלשיך, דזה אי שכר מצוה בהאי עלמא איכא, תליא אי ס"ל ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף או אינה לשכירות אלא בסוף, כי השכר על המצוות מגיע רק בסוף עבודת האדם היינו כאשר נפטר מן העולם, דכל ימי חייו בעוה"ז הרי הוא משועבד למלאכת ה', ורק כשמת האדם נעשה חפשי מן המצוות, ואז נגמר תפקידו וגמולו ישלם לו, ומעתה אי ס"ל ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, אז י"ל דבדין הוא ששכר המצוה יהא גם בעוה"ז עכ"ד.

ובספר זרע ברוך ראשון (פרשת תבא) כתב, דהנה ארץ ישראל ניתנה לבני ישראל בזכות התורה והמצוות שקבלו, כדכתיב ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצורו, ובזה יש להבין מה היה כוונת אברהם שאמר במה אדע כי אירשנה, לא מצד חסרון אמונה ח"ו, אלא קשיא ליה האיך מבטיח את זרעי בנחלת ארץ ישראל והיינו מצד התורה והמצוות שיקבלו, והרי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא עיי"ש, וכ"כ בספר שתי ידות פרשת שמות (דף מ: מדפ"ס), ובהגדש"פ ברית מטה משה (דף ק"פ. מדפ"ס) עיי"ש, מבואר מזה דאי ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא לא חטא אברהם באמירת במה אדע.

*

ואיתא במדרש במדבר רבה (פרשה י"ז-ב), דהיסורין שבאו על איוב היו ראויין לבוא על אברהם שכן הוא נסמך לפרשה ויהי אחרי הדברים האלה ויגד וגו' את עוץ בכורו ואת בוז, ועוץ היה איוב שנאמר (איוב א-א) איש היה בארץ עוץ איוב שמו וכו' עיי"ש.

והטעם שנמסרו לאיוב נודע מהאריז"ל מפני שאיוב היה גלגול תרח, עיין בספר דבש לפי מהחיד"א מערכת א' (אות י"א ואות ל"ז) עיי"ש.

אך י"ל דטענת איוב היתה דאמאי באו עליו יסורין, דהרי תרח עשה תשובה כמש"כ רש"י עה"פ (בראשית ט"ו-ט"ו) ואתה תבוא אל אבתיך בשלום תקבר בשיבה טובה, אביו עובד עבודה זרה, והוא מבשרו שיבוא אליו, אלא ללמדך שעשה תרח תשובה בימיו עיי"ש, וא"כ מדוע מגיע לי יסורין.

ובספר פרדס יוסף (פ' שמני) עה"פ בני אהרן הנותרים, הביא מה ששמע מפ"ק של הגה"ק מאוסטראווצא זצ"ל, בטעם הדבר דלא מהני תשובה על חטא דעבודה זרה, עפמש"כ קמאי דהא דמהני תשובה הוא מטעם עשה דוחה ל"ת, וכדאיתא במסכת יומא (דף פ"ג:) גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה, וכיון דקיי"ל אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש לכן גבי חטא דעבודה זרה שכביכול הרים יד כלפי מעלה בקדוש ונורא שמו יתברך, הו"ל כל"ת שבמקדש, ושוב אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, ולכן לא מהני תשובה על חטא דעבודה זרה.

ישראל בכל יחל ואין בן נח בכל יחל עיי"ש, ולפי"ז אמאי נחשב ליעקב חטא על שאיחר נדרו.

אך בספר פנים יפות (פרשת מטות) ד"ה זה הדבר כתב לחדש, דהא דאמרינן דבן נח אינו בכל יחל זהו רק לאחר מתן תורה ונתמעטו מקרא לבני ישראל, אבל קודם מתן תורה היה שייך נדר ושבועה גם בבן נח, דהנודר ונשבע בסתם נשבע בשם, ואיתא בילקוט (שם רמז תשפ"ה) דהוה כמו שנשבע בחיי המלך עיי"ש, א"כ אם עובר על השבועה הוה כמברך את השם, וברכת השם הוא אחד משבע מצוות בני נח.

והביא ראיה לזה, דאיתא במסכת נדרים (דף ט"ז), איש כי ידור נדר לה' דנדר חל לבטל את המצוה, ואם אחד אמר קונם סוכה שאני עושה אף שיש בנדרו ביטול מצות סוכה נדרו קיים ואסור בישיבת סוכה עיי"ש, והקשה הרשב"א (שם), ובשו"ת הרשב"א (ח"ג סי' שפ"א), והחינוך (מצוה ל'), אמאי חל נדרו לבטל את המצוה יבא עשה דסוכה וידחה ל"ת דנדרים עכ"ק. ועכצ"ל דדין נדרים היה נוהג גם לפני מתן תורה, והו"ל ל"ת שלפני הדיבור, ואין עשה שלאחר הדיבור דוחה ל"ת שלפני הדיבור עכ"ד.

ובספר שער המלך בהל' נדרים (פ"ג-ה"ו) כתב ליישב קושיית הראשונים הנ"ל, דאיתא במסכת עירובין (דף ק), נתערב מתן ארבעה במתן אחת, ר' אליעזר אומר יתננו במתנה אחת, ר' יהושע אומר יתננו במתנה אחת, אמר לו ר' אליעזר הרי הוא עובר בכל תגרע, אמר לו ר' יהושע הרי הוא עובר בכל תוסף עיי"ש, והקשו התוס' (ד"ה מתן), דלית עשה דמתן דם ולידחי הל"ת דבל תוסיף, ותירצו דהכא לא שייך עשה דוחה ל"ת, דלא דמי כלל לכלאים בציצית כיון דבא על ידי פשיעה והיה יכול להתקיים בלי דחיית הלאו עיי"ש, וא"כ דכוותא נמי איכא למימר הכא, דמה"ט לא אתי עשה דמצה וסוכה ודחי ל"ת דבל יחל, משום דעל ידי פשיעה בא, שנדר שלא יאכל מצה, והיה יכול להתקיים בלא דחיית הלאו, ושלא ידור עכ"ד.

*

ומעתה בא יבוא ברינה דברי המדרש, דאיוב התרעם דהיסורין באו עליו שלא כדין, דעל מה ששתק ועי"ז נגזרה הגזירה דקושי השעבוד, מזה נצמח טובה לבני ישראל שיצאו ממצרים קודם הזמן, דאין לומר דלא הוצרכו לקושי השעבוד שישלים הזמן, דיצאו משום דהלילות השלימו, דז"א דכיון דגלות מצרים הוא בשביל מה שאע"ה עשה אנגרייא בת"ח וזה היה אף בלילות, ומעתה אין לומר דהלילות השלימו הזמן, אך ממה דנענשה מרים על שדיברה על משה, דהצדק הוא עם משרע"ה, ומשום דנשים פטורות ממצות פו"ר, ומשום דס"ל יש אם למסורת, ולפי"ז לא היה רק אליעזר במלחמה, ולא אמרינן דהגלות הוא בשביל שאע"ה עשה אנגרייא בת"ח, ושפיר י"ל דהלילות השלימו, ולא נצמח שום טובה לבני ישראל מגזירת קושי השעבוד, ולכן נתקרה דעתו.

ועד"ז ביאר מאמר הכתוב בתהלים (ק"א-ה) סמוכים לעד לעולם וגו' פדות שלח לעמו וגו' קדוש ונורא שמו, היינו סמוכים לעד לעולם מה שאנו דורשין סמוכין דכלאים בציצית דאמרינן עשה דוחה ל"ת עיין ביבמות (דף ד), ולכן פדות שלח לעמו היינו שמועיל תשובה, אבל קדוש ונורא שמו היינו אם פגם בשם השם וחטא בע"ז לא מהני תשובה דהו"ל בחינת קדוש דהוא כל"ת שבמקדש עיי"ש.

ואיתא במסכת זבחים (דף ט"ז), ת"ר כל אשר יגע, יכול אפילו שלא בלע ת"ל בבשרה עד שיבלע בבשרה, (כגון המחה שומן חטאת וסך ממנו צלי של שלמים ובלע בו), יקדש, להיות כמוה, הא כיצד, אם פסולה היא תפסל ואם כשרה היא תאכל כחמור שבה, [ופירש"י (פסחים מ"ה).] בשר חולין או שלמים שזמן אכילתו מרובה מחטאת ונגע בחטאת, יקדש להיות כמוה, שאם פסולה היתה החטאת כגון פיגול או פסול אחר, תיפסל אף זו שבלעה ממנה, ואם כשרה היא, החטאת מהניא לכולת הימנה לאסור באכילה אלא כחמור שבה, כחומר החטאת שנבלע בה לפניו מן הקלעים ולזכרי כהונה וליום ולילה אחד].

ופריך ואמאי (תיפסל משום האי פורתא) וניתי עשה (דואכלו אותם דכשירה) ולידחי את ל"ת (הלא תאכל דפסולה), ומשני אמר רבא אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש שנאמר ועצם לא תשברו בו, ר"ש בן מנסיא אומר אחד עצם שיש בו מוח ואחד עצם שאין בו מוח, אמאי ניתי עשה (דאכילה מוח דכתיב ואכלו את הבשר בלילה הזה) ולידחי הל"ת (דועצם לא תשברו בו), אלא ש"מ אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, רב אשי אמר יקדש עשה הוא ואין עשה דוחה את ל"ת ועשה עכסה"ג.

והקשה השער המלך בהל' נדרים (פ"א), מהא דאיתא במסכת עירובין (דף ק), נתערב מתן ארבעה במתן אחת, ר' אליעזר אומר יתננו במתנה אחת, ר' יהושע אומר יתננו במתנה אחת, אמר לו ר' אליעזר הרי הוא עובר בכל תגרע, אמר לו ר' יהושע הרי הוא עובר בכל תוסף עיי"ש, והקשו התוס' (ד"ה מתן), דלית עשה דמתן דם ולידחי הל"ת דבל תוסיף, ותירצו דהכא לא שייך עשה דוחה ל"ת, דלא דמי כלל לכלאים בציצית כיון דבא על ידי פשיעה והיה יכול להתקיים בלי דחיית הלאו עיי"ש, ולפי"ז קשה מאי פריך הגמ' דניתי עשה דאכילת קדשים ולידחי את הל"ת דפסולין, ולשיטת התוס' מאי קושיא הלא כאן בא על ידי פשיעה שפשע ולא נזהר שלא יגע בשר קודש בבשר שנפסל, ובכה"ג לא אמרינן עשה דוחה ל"ת עכ"ק.

וכתב הרבינו בחיי (פרשת וישלח ל"ב-ו) וז"ל, יתכן לפרש וגם לרבות שרו של עשו להלחם על שאיחר יעקב אבינו ע"ה את נדרו עיי"ש, ועיין במדרש תנחומא (פרשת וישלח אות ח'), וכן איתא בזוה"ק (פרשת וישלח דף קע"ד:) וז"ל, ותא חזי בגין דיעקב איחר נדריה וכו' עיי"ש, וכ"כ בפרקי דרבי אליעזר (פרק ל"ז),

ולכאורה לפי המבואר בירושלמי מסכת נזיר (פ"ט ה"א), ובילקוט פרשת מטות (רמז תשפ"א), מדכתיב אל ראשי המטות לבני ישראל לאמור איש כי ידור נדר או השבע שבועה לא יחל דברו, דבני

אם בגפו יבא בגפו יצא אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו: ואיתא במדרש [מובא בישמח משה], בשעה שאמר הקב"ה אם בגפו יבא בגפו יצא, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, א"כ למה צוית למחות את זכר עמלק, ואם תאמר בדין הוא, א"כ למה בא אדם הראשון על כל בהמה וחיה, ואם תאמר בדין הוא, א"כ למה צוית להביא ביכורים. ובספר אור תורה מהגה"ק מאוסטראווצא זצ"ל פרשת לך (אות ס"ה) הביא סיום המדרש, פתחו ואמרו, השיבנו ד' אליך ונשובה חדש מינו כקדם, והוא פליאה.

והנבס"ד, דהנה המפ' העירו על מה דציוותה התורה למחות את זכר עמלק בעבור שבא להלחם עם בני ישראל בצאתם ממצרים, הרי היה לו טענה נצחת, לפימ"ש רש"י ז"ל פ' וישלח (פרשה ל"ו-י) עה"פ וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו, מפני השטר חוב של גזירת כי גר יהיה זרעך המוטל על זרעו של יצחק, אמר אלך לי מכאן אין לי חלק במתנת הארץ ולא בפרעון השטר עיי"ש, לזה כשראה עמלק שהוא נכדו של עשיו שבני ישראל יצאו ממצרים קודם הזמן של הד' מאות שנה, היה מתיירא דחצי האחרון של ד' מאות יטילו על בני עשיו, דהחוב מוטל עליהם שישלימו כיון דגם הם מזרע יצחק, ולכן בא עליהם בטענת ממנ"פ, אם בני ישראל לא פרעו רק חצי החוב והחצי החוב מוטל על בני עשיו לפרוע, א"כ שוב יש להם חלק גם בירושת ארץ ישראל, ובאם שאין רוצין ליתן להם חלק בארץ ישראל, צריכין בני ישראל לפרוע כל השטר חוב, ויחזרו לשעבודם עד השלמת ד' מאות שנה.

ובספר שמע יעקב (פרשת יתרו דף ש"ג. מדפ"ס) הביא מהבעל הטורים עה"פ ויחלוש י-הושע את עמלק לפי חר"ב, חר"ב בגימטריא רד"ו, כי עיקר ביאת עמלק היתה על שיצאו ממצרים שלא בזמנם ורצה לשעבדם, וע"כ לא עצר כח אלא להחלישו בלבד שבדין היה בא עליהם עכ"ד.

*

אך איתא במד"ר פרשת בא (פרשה ט"ו-א), אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון העולמים, ארבע מאות שנה אמרת לנו להשתעבד ועדיין לא שלמו, אמר להם כבר שלמו שנאמר (שה"ש ב"א) הנה הסתיו עבר, ופי' ביפה תואר (שם) דקושי השעבוד הדומה לסתיו השלים הגלות עיי"ש, ולפי"ז לא יצאו ממצרים קודם הזמן, ואין לעמלק שום טענה, וכיון שבא להלחם עם בני ישראל, לכן צוה התורה למחות את זכרו.

אך איתא במסכת שבת (דף י"ג), אמר ר' חמא בן גוריא אמר רב, לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שהרי בשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו, נתקנאו בו אחיו, ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים עיי"ש, וכתבו התוס' (ד"ה א"ג), ואע"ג דבלא"ה נגזר דכתיב ועבדום וענו אותם, שמא לא היה נגזר עליהם עינוי כ"כ אלא ע"י זה עכ"ד.

ואכתי היה לו תרעומות, דהלא בלאו עצתו נתחייבו בקושי השעבוד בשביל חטא דמכירת יוסף, ואמאי באים עלי יסורים, אך כאשר ראה שמשוה לא יכנס לארץ ישראל, משום שהרג את המצרי במיתה שאינה כתובה בו, ומינה דס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, ולחלק לא צריך קרא, ולפי"ז רנה אאע"ה ארץ ישראל אף שלא הלך אלא לארכה, ומעתה ס"ל ארץ ישראל מוחזקת מאבותינו, והיכא דמכרו ועדיין הוא ברשותו, קיי"ל דאינו חייב, ולפי"ז ליכא חטא דמכירת יוסף, וקושי השעבוד הוא רק משום עצתו, ונתקררה דעתו.

אך י"ל דהיסורים באים עליו שהקריב עולות בלא ידיעת הבעלים, והתרעם ע"ז, דהלא כהנים המה שלוחי דרחמנא, דאי סלקא דעתך שלוחי דידן נינהו מי איכא מידי דאנן לא מצי עבדינן ואינהו מצי עבדי, דאי"ל דכיון דכל ישראל יש להם חלק במצות מילה שענינו כהקרבת קרבן, דמהאי טעמא מלין לשמונה, נמצא דישראל איתנהו קצת בתורת קרבנות ושפיר מצי משווי לכהנים שליח, ושוב י"ל דכהנים שלוחי דידן נינהו, דהלא י"ל דלכן מלין לשמונה, כדי שיעבור עליו שבת ויראה את פני השכינה, אך כשראה יצחק שכהו עינוי משום שהסתכל בשכינה, ע"כ דהטעם דמלין לשמונה, משום דמילה הוא כקרבן, ושפיר י"ל דכהנים המה שלוחי דידן, וצריך דעת בעלים.

והנה י"ל דהיסורים באים עליו כדי לתקן מה שיעקב נשא שתי אחיות, ותרעומתו היתה, דשפיר נשא יעקב את רחל ולא, כיון דקידושי רחל חלו תחילה בשכר עבודה דהיינו קידושי כסף, ולאה לקח בערמת לבן, אך כאשר ראה שאברהם אבינו נענש על מה שאמר במה אדע, דשכר מצוה בהאי עלמא איכא, דס"ל ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, ולפי"ז ליתא לתירוצו של המהרש"א, דהא לאה נישאת לו תחילה, ושוב לא היה רשאי לקחת את רחל.

והנה י"ל דלכן באו היסורים על איוב, מפני שהוא היה גלגול תרח, ותרעומתו היתה, דהלא תרח עשה תשובה, אך אי ס"ל דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש אז לא מהני תשובה על חטא דע"ז, אך איוב ס"ל דלכן לא אמרינן עשה דוחה ל"ת משום דהוא עשה הבא על ידי פשיעה, ולעולם אמרינן במקדש עשה דוחה ל"ת, ומהני תשובה על חטא דע"ז, אך כאשר ראה יעקב שהוא צולע על ירכו, והוא מפני שאיחר נדרו, ומינה דב"נ מצווה על כל יחל, וההוכחה לזה דהלא אמרינן דנדר חל לבטל את המצוה, ולא אמרינן יבוא עשה וידחה הל"ת, משום דנדרים היה נוהג קודם מ"ת, ואין עשה דלאחר הדיבור דוחה ל"ת דקודם הדיבור, ומינה דבעשה הבא על ידי פשיעה אמרינן עשה דוחה ל"ת, וע"כ דלכן לא אמרינן עשה דוחה ל"ת גבי קדשים פסולים, משום דבמקדש לא אמרינן עשה דוחה ל"ת, וא"כ לא מהני תשובה על חטא דע"ז.

ולזה כאשר ראה איוב כל אלה הענינים, והכיר כי בחנם היה מתרעם והטיח דברים כלפי מעלה, וכי לא בצדק דיבר, אמר בבקשה ממך שכור הייתי, שנאמר ואף אמנם שגיתי אתי תלין משוגתי ודו"ק.

למ"ד דחווה נבראת מן הצלע, א"כ בשעה שאמר הקב"ה פרו ורבו עדיין חוה לא היתה בעולם, ולכן רק לאדם נאמר הציווי של פרו ורבו אבל לא האשה עכ"ד, וכ"כ בספר נפתלי שבע רצון (פרשת תורית) עיי"ש.

ובספר תפארת יונתן (בפרשתן) כתב לפרש הא דדרשינן לקרא אם בגפו יבא בגפו יצא, דגפו לשון יחיד שנכנס בלא אשה, דמשו"ה מי שלא נשא אשה נקרא גפו, משום דאשה נבראת מצלעתו של אדם, ולכן אדם השרוי בלא אשה פלג גופא אקרי, דהרי הוא גוף חסר ולא גוף שלם, ולכן בשלא נשא אשה נקרא בגפו, היינו רק חצי גוף אבל כשיש לו אשה הוא גוף שלם עיי"ש, אמנם זהו רק אם נאמר דחווה מצלע נבראת, דהצלע היינו זנב שהיתה האשה חלק מעצם גוף האדם, א"כ כל זמן שאין לו אשה עדיין חסר לו מקצת הגוף, משא"כ להמ"ד דהצלע היינו פרצוף דאדה"ר דו פרצופין נבראו, דמיד בתחילת בריאתו היה זכר מצד אחד ונקבה מצד אחר, א"כ לא שייך לומר על אדם שאין לו אשה שם גפו, כיון דגם בלא אשה גוף שלם הוא, וכ"כ בספר כתנת תשב"ץ ח"ב (אות ק) עיי"ש.

*

ואיתא במסכת יבמות (דף ס"ג), ואמר ר' אלעזר, מאי דכתיב ויאמר האדם זאת הפעם (מכלל דפעמים אחרים שמש ולא נתייבבה דעתו) עצם מעצמי ובשר מבשרי, מלמד שבא אדם על כל בהמה וחיה ולא נתקררה דעתו עד שבא על חוה עיי"ש, וביפה תואר על המדרש (פרשה י"ח-ה) ד"ה זאת הפעם הקשה, היאך בא מכשול זה תחת ידי אדה"ר יציר כפיו של הקב"ה, והלא נאסר בעריות שהוא אחד משבע מצוות בני נח עיי"ש.

ובחידושי אגדות במסכת יבמות (שם) הביא המהרש"א מש"כ בעל הנצחון, דאין כוונת הגמרא שבא על בהמה וחיה, אלא לפי שלא היה לאדה"ר עדיין בן זוג, והיה חפץ לחפש ולבדוק בכל המינים אם ימצא עוד מין אחד בלא זוג, וזהו הכוונה שבא על כל בהמה וחיה, היינו שפשפש ובדק כל סוגי בעלי חיים לראות אם יש אחד בלא בן זוג, ולא נתקררה דעתו למצוא בן זוג עד שבא ומצא את חוה עכ"ד.

ומו"ר הגאון מווייטצען זצ"ל בספר זר זהב בריש שו"ת מקדשי השם (ח"ב אות קפ"א) כתב וז"ל, והנה מובן שדברי המהרש"א שייך רק למ"ד אחר וקדם צרתני דקודם נברא אדה"ר לחוד ואח"כ נבראת חוה שנלקח ממנו הצלע, ולכן כיון דחווה עדיין לא היתה בעולם, לכן הלך לחפש אם יש עוד מין שאין לו בן זוג, משא"כ למ"ד דו פרצופין נבראו, א"כ הרי ראה תיכף שגם לו יש זיווג שנשתנה משאר הברואים שנבראו ברו פרצופים, ולא היה לו לחפש אם יש עוד מין שאין לו עזר, ועכצ"ל כפשוטו דבא על בהמה וחיה עכ"ד.

*

הרי דקושי השעבוד הוא בשביל חטא דמכירת יוסף, ולפי"ז ליכא למימר דקושי השעבוד השלים הזמן, אך אם נאמר דהשבתים צדקו במה שמכרו את יוסף, אז שפיר י"ל דקושי השעבוד השלים הזמן.

ובספר יציב פתגם (פרשת וישב) כתב לפרש הקרא ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם, דיש לבאר מחלוקת יוסף עם אחיו במה שהיו מזלזלים בבני השפחות לקרותם עבדים, דהנה המהרש"א בח"א במסכת יבמות (דף ק) כתב, דהא דנשא אברהם את הגר שהיתה שפחה ואסורה לו, משום דממילא נשתחררה כדין הנושא שפחתו, לדעת הסוברים ביו"ד (סי' רס"ז ס"ט) דהבא על שפחתו נשתחררה, דחזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות ומסתמא שחררה, ושכן צריך לומר גבי יעקב שנשא שפחת רחל ולאה עיי"ש, ולכן כיון שבהכרח צ"ל שנשתחררו השפחות, ע"כ הוכיח יוסף את אחיו שהיו מזלזלים בהם לקרותם עבדים, וזהו מה שאמר הכתוב ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם דייקא, שדבתם שהם קורים להם עבדים הוי רעה אל אביהם, דכיון דס"ל שלא נשתחררו א"כ ח"ו עבר אביהם באיסור נישואי שפחה.

אך לפימש"כ בספר אור תורה פרשת לך (אות מ"ט) גבי אברהם שנשא את הגר, דאצ"ל דמסתמא שחררה, דאף אם לא שחררה מ"מ כיון דעדיין לא קיים מצות פו"ר, אמרינן דאתי עשה דפו"ר ודחי הל"ת דלא יהיה קדש, אמנם י"ל דכיון דבדידה ליכא עשה דנשים אינן מצוות על פו"ר, תו ליכא למימר דעשה דוחה ל"ת כמבואר בתוס' מסכת גיטין (דף מ"א.) בתוס' ד"ה לישא שפחה, אך אי ס"ל דנשים מצוות על פו"ר אז שפיר י"ל עשה דוחה ל"ת עכ"ד, ולפי"ז י"ל במה שנשא יעקב להשפחות דתליא בזה, דאי ס"ל דנשים אינן מצוות על פו"ר, וליכא למימר עשה דוחה ל"ת אז צ"ל דשחררן, משא"כ אי ס"ל דאף האשה מצווה על פו"ר, י"ל דבאמת לא שחררן, אלא משום דאמרינן עשה דוחה ל"ת עכ"ד.

ובספר דורש לציזון (דרוש י"א) ד"ה העולה הביא מש"כ בספר נחלת בנימין (מצוה א' אות ד), דפלוגתת ר' יוחנן בן ברוקה ורבנן במסכת יבמות (דף ס"ה:) אי אשה מצווה על מצוות פו"ר או לא תליא בזה, דאיתא במסכת ברכות (דף ס"א.), ויבן ה' אלקים את הצלע, רב ושמואל, חד אמר פרצוף (שברא הקב"ה תחלה שני פרצופין אחד מלפניו ואחד מלאחרי, וצלחו לשנים ועשה מן האחד חוה), וחד אמר זנב (היה לו לאדם הראשון ונטלו ממנו וברא את חוה) עיי"ש, וכן איתא במסכת עירובין (דף י"ח.) עיי"ש, ובפרשת בראשית (א-כ"ז) כתיב, ויבא אלקים את האדם בצלמו בצלם אלקים ברא אותם זכר ונקבה ברא אותם, ויברך אותם אלקים ויאמר להם אלקים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה וגו', ולהלן (פרשה ב-ט) כתיב, ויקרא האדם שמות לכל הבהמה ולעוף השמים ולכל חית השדה ולאדם לא מצא עזר כנגדו, ויבן ה' אלקים את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה ויביאה אל האדם, ומעתה למ"ד דו פרצופין נבראו, א"כ בשעה שאמר הקב"ה פרו ורבו כבר היתה חוה בעולם, ומעתה גם היא היתה בכלל הציווי, ולכן ס"ל לר' יוחנן בן ברוקה דעל שניהם הוא אומר פרו ורבו, משא"כ

ובספר לקט יוסף (ערך ארץ ישראל אות כ"ו) הביא מה שהקשו המפ', דאיך נטל הקב"ה ארץ שבעה עממין ונתנה לישראל אחר שכבר זכו בה אומות העולם, ותיצרו, משום דמעיקרא לא ניתנה לאומות העולם לחלוטין אלא לזמן, ואין להם רק קנין פירות, וקנין פירות לא הוה כקנין הגוף עיי"ש.

ואיתא בגיטין (מ"ח.) א"ר יוסף, אי לאו דאמר ר' יוחנן קנין פירות כקנין הגוף דמי, לא מצא ידיו ורגליו בבית המדרש, דא"ר אסי א"ר יוחנן האחיץ שחלקו לקוחות הן (דאין ברירה והוי כמו שהחליפו חלקיהן), ומחזירין זה לזה ביובל (משום מצות יובל, וכיון דאמר ירושה המתחלקת הויא לקיחה), אי ס"ד (קנין פירות דהיינו כל לקיחה שבשעת יובל) לאו כקנין הגוף דמי (ואין מביא וקורא), לא משכחת דמייתי ביכורים אלא חד בר חד עד יהושע בן נון, (לא משכחת מביא וקורא אלא בירושה שלא נחלקה משנפלה בימי יהושע דהיינו חד בר חד שלא היו לו ולאביו ולכל הדורות למפרע עד יהושע שני בניו לאיש אחר שיחלקו ירושה) עכס"ה ג.

ובזה יבואר המדרש, דבשעה שאמר הקב"ה אם בגפו יבא בגפו יצא, והטעם דהתורה כתב בגפו משום דאשה נבראת מצלעתו של אדם, ולפי"ז נשים פטורות ממ"ע דפוי"ר, ולא אמרינן עשה דוחה ל"ת במצוות פו"ר, ומעתה עכצ"ל דיעקב שחרר השפחות, א"כ הצדק הוא עם יוסף, ומכירת יוסף הוא חטא, וע"ז בא קושי השעבוד, ומעתה אין לומר דלכן יצאו בני"י ממצרים קודם הזמן משום דקושי השעבוד השלים הזמן, וע"כ דהשלמת השעבוד מוטלת על זרעו של עשו, וא"כ יש אמתלא לעמלק על מה שבא להלחם עם ישראל, וא"כ למה צוית למחות זרעו של עמלק.

וא"ת בדין הוא, דבאמת י"ל דו פרצופין נבראו, וגם האשה מצווה במ"ע דפוי"ר, ולפי"ז י"ל דיעקב לא שחרר את השפחות ונשא אותם משום דאמרינן עשה דוחה ל"ת, ולפי"ז י"ל דקושי השעבוד השלים הזמן, ולכן שפיר מחוייבים למחות את זכרו, והא דכתיב אם בגפו אתיא ללמד הדין דאינו יוצא בראשי אברים כעבד כמבואר במסכת קידושין (דף כ), א"כ תקשי דלמה בא אדה"ר על כל בהמה וחיה, דאי ס"ל דדו פרצופין נבראו, א"כ לא יתכן לפרש מה שאמר זאת הפעם עצם מעצמי, דחפיש למצוא בכל המינים אם יש עוד מין אחד בלא זוג, דהרי כבר בתחילה נבראה חוה עמו, וע"כ דהכוונה הוא כפשוטו דבא על כל בהמה וחיה, וע"ז תמהו למה בא אדה"ר על כל בהמה וחיה, היתכן שעשה דבר זה.

וא"ת בדין הוא, היינו דיש לפרש לשון ביאה במחשבה והיה לו מחשבת עריות, וכיון דלא היה לו רק מחשבה לא מיחשב לו כפגם, משום דאזלינן בתר מעשה, א"כ למה צוית להביא ביכורים, דאי ס"ל דאזלינן בתר מעשה, א"כ אין הבטה קונה בהפקר ולפי"ז לא זכה אברהם בארץ, ולפי"ז ע"כ דארץ ישראל אינו מוחזקת מאבותינו, א"כ ע"כ טענת לסטים בטילה משום דלא היה להם רק קנין פירות, וקנין פירות לא הוה כקנין הגוף, וכיון דקיי"ל האחיץ שחלקו לקוחות הן ומחזירין זה לזה ביובל, א"כ לא משכחת דמייתי ביכורים אלא חד בר חד עד יהושע בן נון ודו"ק.

ובספר אגרא דכלה (פרשת יתרו) עה"פ ויסעו מרפידים כתב, דיש לפרש לשון ביאה במחשבה כמו שאמרו חז"ל שבא אדם על כל בהמה וחיה, והכוונה במחשבה שחשב על טבעם ומזגם, ולא נתקררה דעתו, כמו שכתבו רבים וכן שלמים, כי לפי פשוטו לא יצדק המאמר על יציר כפיו יתב"ש עיי"ש, וכ"כ בספר דברי יואל פרשת משפטים (דף קס"ג), דמה שאמרו שבא אדה"ר על כל בהמה וחיה, הכוונה כי היתה לו מחשבת עריות עיי"ש.

ובספר יושב אהלים פרשת וארא (דף קל"ג מדפ"ס) כתב בשם המפ', דאברהם אבינו קנה את הארץ מדין הבטה בהפקר, כדכתיב בפרשת לך (פרשה י"ג-י"ד-ט"ו) שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפונה ונגבה וקדמה וימה, כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך עד עולם, ויש לפרש דהקב"ה אמר לאברהם אבינו שיקנה את הארץ בהבטה, כי הקב"ה הפקיע את הארץ מיד אומות העולם והו"ל הפקר, ושוב זכה בה אברהם אבינו בהבטה עיי"ש, ובמסכת ב"מ (דף ק"ח) פליגי בה תנאי אי הבטה בהפקר קונה עיי"ש, ולפי"ז אי ארץ ישראל מוחזקת מאבותינו תליא בהא, דלמ"ד הבטה בהפקר קונה, שפיר קנה אברהם את הארץ, משא"כ למ"ד דהבטה אינו קונה לא זכה אברהם בארץ.

וכתב עוד (שם), והא דמהני הבטה לקנות בה הגם שלא עשה מאומה, היינו כיון ששם מחשבתו ורצונו לזכות בדבר זה סגי בכך לקנותו שיכנס לרשותו ונעשה שלו, והיינו דמ"ד הבטה בהפקר קונה ס"ל דמחשבה כמעשה, משא"כ מאן דס"ל דהבטה בהפקר אינו קונה ס"ל דבעי מעשה בקנין, ומחשבה לא הוי כמעשה עיי"ש, ומעתה אי ס"ל דאזלינן בתר מחשבה והבטה בהפקר קונה, א"כ אהני הבטת אברהם לזכות בקנין הארץ וס"ל דארץ ישראל מוחזקת מאבותינו, משא"כ אי ס"ל דלא אזלינן בתר מחשבה ואין הבטה קונה בהפקר ולפי"ז לא זכה אברהם בארץ, ולפי"ז ע"כ דארץ ישראל אינו מוחזקת מאבותינו עיי"ש.

ולכאורה יש להביא ראיה דארץ ישראל מוחזקת מאבותינו, דהנה רש"י (עה"פ בראשית ברא וגו') כתב, א"ר יצחק לא היה צריך להתחיל מבראשית אלא מהחודש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו ישראל, ומה טעם פתח בבראשית משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים, שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו עכ"ד.

וכתב בהגש"פ ברית מטה משה (דף ק"פ: מדפ"ס) דטענת העכו"ם דא"י שייך להם, וטענתם הוא דאומרים לסטים אתם שהם ישבו בה, זהו רק אי ס"ל דארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו, אבל אי ס"ל דארץ ישראל מוחזקת מאבותינו ליכא טענה של לסטים אתם עיי"ש.

ולפי"ז אפשר לומר דזה היה הטעם של אהרן שלא מסר נפשו על קידוש השם, משום דהיה סבר שגם ב"נ קרויין אדם ולכך הקרא האדם וחי בהם קאי גם על ב"נ, ונאמר להם וחי בהם ולא שימות בהם, ולא נצטוו למסור נפשם על קידוש השם אפילו בפרהסיא, ואהרן קודם קבלת הלוחות לקידושין היה דינם כב"נ, ולא היה מחוייב למסור נפשו עכ"ד עיי"ש.

ובפתיחה לספר המקנה עמ"ס קידושין (אות א) הביא, די"א דהקידושין היה ביזת מצרים וביזת הים, וכ"כ הבעל הטורים (פרשת יתרו) עה"פ ואביא אתכם אלי וז"ל, מה אשה נקנית בכסף בשטר ובביאה, אף ישראל כן, בכסף זו ביזת מצרים עיי"ש, וא"כ מאז היה להם דין ישראל, וא"כ היה מצווה על קידוש השם, ושפיר נענש אהרן.

אך לפימש"כ רש"י בפרשת ראה (פרשה ט"ו-ט"ז) עה"פ וזכרת כי עבד היית, דביזת מצרים וביזת הים היה מדין הענקה, דצריך ליתן ב' פעמים, וילפינן לה מכפל לשון הענק תעניק, הענק ושנה לו, ולפי"ז היה ביזת הים להענקה ולא לקידושין.

אך כ"ז א"ש אי ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, אז דרשינן כפל לשון, משא"כ אי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם לא דרשינן כפל לשון ולא דרשינן הענק ושנה לו, וצ"ל דביזת הים היה לקידושין, ושפיר נתחייב אהרן על שלא מסר נפשו.

והטעם דנגזר על משרע"ה שלא יכנס לאר"י, כתב הילקוט ראובני מובא בספר כסף נבחר (פרשת ואתחנן) ובלקט יוסף ערך משה (אות ה'), דהוא משום שאמר שלח נא ביד תשלח וסירב ללכת למצרים, ומקור הדבר איתא במד"ר פרשת שמייני (פרשה י"א-ס"ו) אמר רב שמואל בר נחמן, כל שבעת ימי הסנה היה הקב"ה מפתה את משה שילך בשליחותו למצרים, הה"ד גם מתמול גם משלשום גם מאז דברך אל עבדך הרי ששה, ובשביעי אמר לו שלח נא ביד תשלח, אמר לו הקב"ה, משה את אומר שלח נא ביד תשלח, חייך שאני צוררה לך בכנפיך, אימתי פרע לו, ר' ברכיה אמר ר' לוי ור' חלבו, ר' לוי אמר כל ז' ימי אדר היה משה מבקש תפלה ותחנונים שיכנס לארץ ישראל, ובשביעי אמר לו כי לא תעבור את הירדן הזה עיי"ש, ועיין במדרש תנחומא (פרשת ואתחנן ס"ו) דששה פגמים היו למרע"ה דבשבילם נמנע הימנו לבוא לאר"י וחד מינייהו על מה שאמר שלח נא ביד תשלח עיי"ש.

ובספר ארץ חמדה פ' שמות (עה"פ ויאמר אליו מי שמך לאיש וגו', ובפסוק כי אהיה עמך וגו') כתב, דלכן סירב משה לילך בשליחותו של מקום לגאול את ישראל, דסבר בדעתו שאינו ראוי להיות שלוחו של הקב"ה כיון שהוא באה מביאה פסולה, שהרי עמרם נשא את יוכבד דודתו אשר עפ"י תורה אסורה לו, ולכן אינו ראוי לאיצטלא זו.

על כל דבר פשע על שור על חמור על שה על שלמה על כל אבדה אשר יאמר כי הוא זה עד האלקים יבא דבר שניהם אשר ירשיעו אלקים ישלם שנים לרעהו: ואיתא בדעת זקנים לבעלי התוס', על כל דבר פשע בגימטריא אהרן, פשע שפשע, על שור על אותו מעשה (מעשה העגל), על חמור, שעשו ערב רב במצרים שנקראו חמור, כדכתיב אשר בשר חמורים בשרם, על שה, על שהחטיאו ישראל שנקראו שה פזורה ישראל, על שלמה, על צלם עבודה זרה, ושי"ן וצד"י מתחלפות, על כל אבידה, נמי עבודה זרה, שנאמר אבד תאבדון, אשר יאמר כי הוא זה, שאמרו אלה אלהיך ישראל, עד האלקים, זה משה דכתיב ראה נתתיך אלהים לפרעה, יבוא דבר שניהם, של הקב"ה ושל אהרן, אשר ירשיעון, זה משה, ישלם שנים, שני בני אהרן שמתו עכ"ל.

והוא תמוה, דהיכן מצינו שהרשיעו משה לאהרן, ואדרכה משה התפלל על בניו, כמש"כ רשיז"ל בפרשת עקב (פרשה ט-כ) עה"פ ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההוא, וכתב רשיז"ל, והועילה תפילתי לכפר מחצה, ומתו שנים ונשאר השנים עכ"ל.

והנבס"ד, דבספר דרש משה (פרשת תשא דף קס"ו:) כתב ליתן טעם לשבח על אהרן שעשה את העגל לישראל, אף שראה חור זבוח לפניו, עכ"ז היה לו למסור נפשו על קידוש השם, דאיתא בשמות רבה (פרשה מ"ו-א) דהלוחות היה קידושין לישראל ומשה שיבר הלוחות כדי שידונו כפנויה עיי"ש, נמצא דאחר שבירת הלוחות נידונו ישראל כפנויה והיה דינם כב"נ, ואיתא במסכת סנהדרין (דף ע"ד:) בעי מיניה מר' אמי, ב"נ מצווה על קידוש השם או אינו מצווה, ופושט התם בגמ' אשר מחולקים בזה רש"י ותוס', לפרש"י משמע דפושט דאינו מצווה, ופירוש התוס' משמע שמצווה.

וכתב המהרש"א בח"א (ס) דהגמרא הלז לא סברה כלל כהאי מ"ד דסבר דאשר יעשה האדם וחי בהם בא להורות דאפילו גוי העוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול, רק הגמ' הנ"ל סברה דב"נ אינן קרויין אדם ולא קאי עלייהו הקרא הזה, דאלו סבר הגמ' הנ"ל דקרא קאי גם על ב"נ, א"כ כיון דכתיב אשר יעשה האדם וחי בהם ולא שימות בהם, ודאי ב"נ אינו מצווה על קידוש השם, בשלמא ישראלים כתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל להורות שמחוייבין בקידוש השם בפרהסיא, וקרא וחי בהם ולא שימות בהם שבצנעא אינן חייבין על קידוש השם, אבל ב"נ דלא כתיב בהם ונקדשתי, א"כ האדם וחי בהם בא להורות לב"נ דאינו מצווה על קידוש השם אפילו בפרהסיא, אלא מוכח מזה דהגמרא סוברת דב"נ אינו קרוי אדם ולא קאי עלייהו הקרא וחי בהם ולכך אפשר דמצווין ע"ז עכ"ל.

קידושין אע"ג דעכשיו לא נתן לה כלום, דשם בתחלה נתן לה ובנתינה בא לידה עכ"ל עיי"ש.

והמשנה למלך בהל' אישות (פ"ג-ה"א) ד"ה ונותן לה בפני עדים כתב וז"ל, בדין טלי גיטך מעל גבי קרקע אי מדמינן קידושין לגט, עיין בתשובת מהרשד"ם (סי' ע"ז) דנראה דספוקי מספקא ליה, אבל בסימן כ"ד כתב דלא דמו קידושין לגט עיי"ש.

ובשו"ת חתם סופר חאבהע"ז (ח"א סי' פ"ב) כתב וז"ל, ועוד יש לבטל הני קידושין כיון שכבר היה בידה בתורת סבלונות ולא בא עתה להשקיע בידה לעולם והו"ל טלי קידושין מעל גבי קרקע ואינה מקודשת, וראיתי בב"ש (ריש סי' ל') ומל"מ (פ"ג מאישות סוף ה"א) מיייתי דהרש"ך ורשד"ם מסופקים בזה, וספרן של צדיקים אלו אינם תחת ידי כעת וספיקי דהני גברא רבא לא גריסנא, ואנא מתניתא ידענא מהרי"ל בתשובה (סי' ע"ח), באשה שחטפה מעות מאיש ואמר התקדשי לי בו היה פשוט בעיניו דאינה מקודשת משום דהו"ל טלי קידושין מע"ג קרקע, וכתב דמקרא ומגמרא ומסברא דאינה מקודשת, ולא דמי למקדשה בפקדון שיש לו בידה, וממילא לא שבקינן פשיטות מהרי"ל מפני ספיקא דגאונים אחרונים אלו שלא ראו דברי מהרי"ל ואילו ראוהו הדרי בהו, וראיתו מקרא הא פשיט דאיתקש הויה ליציאה עיי"ש.

ובספר אבני מילואים (סי' ל' סק"א) ד"ה לכן נראה כתב, דבקידושי כסף מהני קידושין טלי מעל גבי קרקע, דהא דאיתקש הויה ליציאה דכתיב ויצאה והיתה, זה אינו היקש אלא לקידושי שטר אבל כסף לא איתקש ליציאה, וכמו שכתב הר"ן במסכת קידושין (ריש פרק קמא) דמקדשה במחובר לקרקע בתורת כסף עיי"ש, ואע"ג דגט לא מהני במחובר לקרקע וכו' עיי"ש.

אך נראה דזה תלוי מהיכא ילפינן קידושי כסף, דאיתא במסכת קידושין (דף ב.), האשה נקנית בשלש דרכים, וקונה את עצמו בשתי דרכים, נקנית בכסף ובשטר ובביאה וכו', ופריך הגמרא מאי שנא הכא דתני האשה נקנית ומ"ש התם דתני האיש מקדש, (נתני הכא האשה מתקדשת), ומשני, משום דקא בעי למתני (בהני קניין) כסף, וכסף מנ"ל, גמר קיחה קיחה משדה עפרון, כתיב הכא כי יקח איש אשה, וכתיב התם נתתי כסף השדה קח ממני, וקיחה אקרי קנין, דכתיב השדה אשר קנה אברהם, אי נמי שדות בכסף יקנו, תני האשה נקנית וכו' עיי"ש.

ולקמן (דף ג.) איתא, בכסף מנ"ל, ותו, הא דתנן האב זכאי בכתו בקדושיה בכסף בשטר ובביאה, מנלן (הנך תרתי) דמקניא בכסף וכסף דאבוה הוא, אמר רב יהודה אמר רב דאמר קרא ויצאה חנם אין כסף, אין כסף לאדון זה אבל יש כסף לאדון אחר, ומאן ניהו אב וכו' עיי"ש, ולקמן (דף ד.) איתא, ותנא מיייתי לה מהכא (קידושי כסף דיליף להו רב יהודה דלעיל מאין כסף נפקא ליה לתנא מקיחה דשרה עפרון) דתניא כי יקח איש אשה וכו' אין קיחה אלא בכסף וכן הוא אומר נתתי כסף השדה קח ממני וכו' עיי"ש.

אמנם בספר שערי שמים (שער י"ד) כתב, דאי אמרינן דעד מתן תורה היה לאבותינו דין ב"נ, ואיתא במסכת סנהדרין (דף ג"ז), כל ערוה שבית דין של ישראל ממיתין עליה בן נח מוזהר עליה, אין ביי"ד של ישראל ממיתין עליה (כגון חייבי כריתות) אין בן נח מוזהר עליה דברי ר' מאיר (דר' מאיר אליבא דר"ע אמרה דנפקי ליה עריות בכני נח מעל כן יעוב איש וגו' והתם חייבי מיתות הוא דכתיבי), וחכ"א הרבה עריות יש שאין ביי"ד של ישראל ממיתין עליה ובן נח מוזהר עליהן וכו', (כגון כל חייבי כריתות בן נח מוזהר עליהן דלרבנן אתרבו בני נח מאיש איש לכל האמור בפרשה, ור"מ לא דריש איש איש לרבוי) עיי"ש, וא"כ לשיטת ר"מ דהיכא דאין ביי"ד של ישראל ממיתין עליה אין ב"נ מוזהר עליה, א"כ ה"נ באיסור דודתו דהו"ל בכרת ולא במיתת ביי"ד, שאין ב"נ מוזהר בה עיי"ש.

אמנם כתב שם (שער ט"ז) ד"ה ולבאר, דפלוגתת ר"מ וחכמים תליא אי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, דר"מ ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם ולא דרשינן איש איש, ולא איתרבי ב"נ לחייבי כריתות, וחכמים ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם ומרבינן מאיש איש דב"נ הוזהרו אף בעריות שיש בו כרת עיי"ש, ולפי"ז אי ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, שפיר ערער משרע"ה שהוא אינו ראוי להיות השליח לגאול את ישראל.

ובספר מטעם המלך (ח"ב ערך משה סי' ש"א) כתב, הטעם שקרא הקב"ה למשה אלקים, ולא קראו בשם הוי"ה כמו שקראו למלך המשיח, מצאתי להרב אדרת אליהו אשכנזי זלה"ה שכתב, דכיון דהיה נגזר עליו מיתה, לא הוה סגי לקוראו בשם הוי"ה, כי שם הוי"ה היא נצחי וקיים עכ"ד.

ומעתה מבואר דברי המדרש, דמדנרשע משה דנקרא אלקים ולא בשם הוי"ה, משום דימות בחו"ל, מטעם שסירב בשליחות המקום, דאין לו אמתלא שלא הלך בשליחות המקום, משום שהוא בא מביאה פסולה, משום דס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, ולא איתרבי ב"נ לחייבי כריתות, ומעתה לא דרשינן כפל לשון, ולא בעינן הענקה שני פעמים, ולפי"ז ביזת הים היה לקידושין, ולכן ישלם שנים שמתו שני בני אהרן, דשפיר היה מצווה על קידוש השם ודו"ק.

(ב) עוד יש לומר, דאיתא במסכת גיטין (דף כ"ד), אמר רבא, טלי גיטך מעל גבי קרקע לא אמר כלום (דבעינן ונתן) עיי"ש, ובמקדש אשה ואומר לה טלי קידושין מעל גבי קרקע אם הוי קידושין, איתא בשו"ע אבהע"ז (סי' כ"ז ס"א), בכסף כיצד, נותן לה בפני שנים פרוטה או שוה פרוטה ואומר לה הרי את מקודשת לי בזה.

וכתב הבית שמואל (סק"ג), ואם אמר טלי קידושין מעל גבי קרקע הרי זה ספק קידושין (תשובה רש"ך), ולהלן (סי' ל' סק"א) כתב הבית שמואל וז"ל, ואם אמר טלי קידושין מעל גבי קרקע כתב בתשובת רש"ך סי' קנ"ב דהוי ספק קידושין, ולא דמי לפקדון שהיה כבר בידה ועכשיו מקדש אותה בו דהוי

ואיתא במסכת שבועות (דף כ"ז), אמר שמואל גמר בלבו צריך להוציא בשפתיו שנאמר לבטא בשפתים, ופריך והתניא מוציא שפתיך ועשית אין לי אלא שהוציא בשפתיו גמר בלבו מנין תלמוד לומר כל נדיב לב וכו', א"כ מוכרח שאין צריך להוציא בשפתיו, ומשני שאני התם דכתיב כל נדיב לב, ונילוף מיניה, ומשני משום דהוי תרומה וקדשים שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין, הניחא למ"ד אין מלמדין אלא למ"ד מלמדין מאי איכא למימר וכו' עיי"ש.

ולפום ריהטא איכא למידק למ"ד מלמדין למה לי קרא יתירא וניכתוב בקדשים וילפינן מיניה, אלא צריך לומר דלמ"ד מלמדין ס"ל דהקרא כל נדיב לב איצטריך להתיר נדרים, כדאיתא במסכת חגיגה (דף ט"ו) היתר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמוכו וכו', ר' יצחק אמר כל נדיב לב יביאו עיי"ש, א"כ מוכח לפי"ד דיש להקב"ה התרה ויכול משה לבוא לארץ ישראל.

ואיתא במסכת חולין (דף ק"ב) לא תבשל גדי בחלב אמו, אין לי אלא גדי מנין דרחל ופרה נמי אסור, אמר קרא וישלח יהודה את גדי העזים כאן גדי העזים הא כל מקום אפילו פרה ורחל משמע, ופריך ונילוף מיניה, ומשני משום דהוי שני כתובים ואין מלמדין עיי"ש, ואיתא במפ' דבדין היה ליתן את התורה למלאכי השרת משום דינא דבר מיצרא, אך מה שאכלו אצל אברהם אבינו בשר בחלב זה גרם להם שלא קבלו את התורה, ואיתא במסכת יומא (דף ל"ח) אין השכינה שורה אלא על גבור וחכם חכם זה משה שנאמר חכם הוריד עוז מבטחו, א"כ משה נקרא חכם ע"ש התורה.

ולפי"ד מבואר המדרש, אמר הקב"ה למשה חכם אתה שאני נתתי לך התורה מה שאינו ראוי ליתן לך אלא למלאכי השרת מפני שטענו בר מיצרא, ולמה לא ניתנה להם מפני שאכלו בשר בחלב, רק דילמא לא חטאו מלאכי השרת משום די"ל לא תבשל גדי בחלב אמו גדי דוקא ולא כל בשר, וצ"ל דמלמדין מיהודה דכל מקום שנאמר גדי סתם אפילו פרה ורחל במשמע רק גבי יהודה כתיב עזים גבי גדי, וקשה נילוף מיניה, וצ"ל דהוי שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין, וא"כ השתא צריך ב' כתובים כל נדיב לב גבי תרומה וקדשים שלא למילוף מיניה ואין כאן לימוד על הפרת נדרים ואין יכול להתיר שבועה, והאיך אתה רוצה להכניס לארץ ישראל עכ"ד התפארת צבי.

ומעתה מבואר דברי המדרש, דמדנרשע משה דנקרא אלקים ולא בשם הוי"ה, משום דימות בחו"ל, משום דס"ל שני כתובים הבכ"א אין מלמדין, וליכא לימוד על הפרת נדרים, ואין יכול להתיר השבועה, ומעתה דס"ל שני כתובים הבכ"א אין מלמדין, א"כ מהני קידושין בטלי מעל גבי קרקע, וביות הים היה לקידושין, ולכן ישלם שנים שמתו שני בני אהרן, דשפיר היה מצווה על קידוש השם ודו"ק.

להערות: hoilmoshe@gmail.com

וכתב הפני יהושע דנראה מסתימת לשון הגמרא דעיקר קידושין יליף מהאי קרא, ולא אסיק אדעתיה גזירה שוה דקתחא קתחא עיי"ש.

ולפי"ד י"ל, דאי ילפינן קידושי כסף מגזירה שוה דקתחא קתחא משדה עפרון, אז י"ל דבעינן דיהיב מידי בשעת קידושין, וממעטינן קידושי כסף באומר טלי קידושין מעל גבי קרקע, דהא בשדה עפרון כתיב וישקול אברהם לעפרן את הכסף וגו', והיינו שנתן מידו לידו, ולכן בקידושין נמי בעינן שיהא נתינה מידו לידה, ובאומר טלי קידושין מעל גבי קרקע לא חל הקידושין, משא"כ אי ילפינן קידושי כסף מקרא ויצאה חנם אין כסף, אז י"ל דלא בעינן בקידושי כסף שיהא נתן מידו לידה, ואף באומר טלי קידושין מעל גבי קרקע חל הקידושין.

ובמסכת קידושין (דף ב) הקשו התוס' ד"ה בפרוטה, על הא דאיתא במשנה דאשה נקנית בכסף ובשוה כסף, וא"ת ומנא לן דשוה כסף ככסף, דהא לקמן (דף ט"ז) מיבעי ליה קרא גבי עבד עברי, ותירצו אה"נ דילפינן מעבד עברי דכתיב ישיב לרבות שוה כסף, וא"ת והא גבי נזיקין נמי כתב קרא כסף ישיב לבעליו, ודרשינן במסכת ב"ק (דף ט) ישיב לרבות שוה כסף ככסף, וא"כ הוה נזיקין ועבד עברי שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין וכו' עיי"ש. ובחידושי הריטב"א כתב, יש מי שתירץ דמנ"ל דשוה כסף ככסף בקידושין, דכיון דדרשינן כסף קידושין מדכתיב ויצאה חנם אין כסף, וגבי עבד עברי וה"ה אמה עבריה שוה כסף ככסף, דאנן נמי גבי קידושין דרשינן הכי, אין כסף ושוה כסף לאדון זה אבל יש כסף ושוה כסף לאדון אחר, דיצאה דכותי ממעטינן לגמרי עיי"ש.

והיוצא לנו מזה, דלמ"ד דשני כתובים הבאים כאחד אין מלמדין, תקשי קושית התוס' דמנ"ל דשוה כסף ככסף, ואין לומר דיליף לה מעבד עברי, דהא גבי נזיקין נמי כתיב ישיב לרבות שוה כסף, והו"ל שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין, וע"כ דיליף לה מהקרא ויצאה חנם אין כסף, וילפינן דשוה כסף ככסף דכמו גבי אמה עבריה אמרינן אין כסף ושוה כסף לאדון זה, גבי קידושין דרשינן אבל יש כסף ושוה כסף לאדון אחר. משא"כ מאן דס"ל דשני כתובים הבאים כאחד מלמדין, שפיר י"ל דיליף קידושי כסף מקתחא קתחא דשדה עפרון, ושוה כסף יליף לה מעבד עברי ונזיקין.

ואיתא במדרש, אמר הקב"ה למשה חכם אתה והאיך אתה רוצה לכנוס לארץ ישראל, ותמוה, וכתב בספר תפארת צבי (פרשת ואתחנן) לפרש, דאיתא במדרש אמר הקב"ה למשה שתי שבועות נשבעת אחת שיהא אתה מת או להאבידו את ישראל, לבטל שתיהן אי אפשר, א"כ בחר לך או מיתה או חיים, אמר ליה משה, יאבד משה ואלף כמותו ואל יאבד אחד מישראל וכו' עיי"ש. וכל זה אי אמרינן דאין לשבועה התרה א"כ מוכרח לקיים אחת מהן, אכן אי אמרינן דיש לשבועה התרה, א"כ ביכלתו לקיים שנים.